

KUBBEALTI

AKADEMİ MECMÛASI

Ekrem Hakkı Ayverdi

Sâmiha Ayverdi

Yahyâ Kemâl

Mehmet Çavuşoğlu

Emil Jacobs (Ter. : Hüseyin Zamantılı)

Mustafa Tahrâî

Fevziye Abdullah Tansel

Yıl : 11

Nisan 1982

Sayı : 2

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 11

Nisan 1982

Sayı : 2

Mecmûamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiâtı 150 TL., 1982 yılı abone bedeli 600 TL. dır. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir : Her sayının ücreti, Avrupa için 60.— TL. Amerika için 80.— TL. dır. (Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlân ve reklâm, millî kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 5000, yarım sahife 2500 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, Nu. 81 İstanbul : P.K. 107 — Bayazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer : BAHA MATBAASI

İÇİNDEKİLER

		Sahife
Yıldız	Sâmiha Ayverdi	5
Camilerde İlk Saf ve Geniş Saf Hakkında	Ekrem Hakkı Ayverdi	8
Halîfe Abdülmecid Efendi'ye Dâir Bir Vesika	Ömer Nâmi	19
Ayrılık	Mustafa Tahralı	26
Vatan Mefhûmu	Yahyâ Kemâl	28
Fâtih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı - Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü	Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu	31
Kurtuluş Savaşı Hâtıralarından Dr. Hüseyin Yalçın'ın Üç Şiiri	Fevziye Abdullah Tansel	44
Fâtih Sultan Mehmed, Rönesansla Olan İlişkileri ve Kitaplığı	Emil Jacobs (Ter.: Hüseyin Zamantılı)	60
Aralık 1981 Ocak - Mart - Nisan 1982	Seminer Programı	74

YILDIZ

Sâmiha AYVERDİ

Unkapanı Köprüsü'nden geçiyorduk. Günün aydınlığını acele acele öğütüp, karanlığa teslim olmuş bir kış günü idi.

Ağlayıp kızarmış gözler misâli ışıklanmış uzak uzak pencereler ve bu pencerelerin ardındaki binlerce hayat sahnesinde, kim bilir ne mes'ud, ne mahzûn ne saf, ne kirli ve ne de acı tatlı mâcerâların, bizce mechûl, nice nice oyunları oynanmakta bulunuyordu.

Birden, güngörmüş eyyâm sürmüş İstanbul'un geçmişi, hâli ve geleceği kümelerini şöyle bir eşeleyip, üstüste tabakalaşmış târih birikintilerinde dolaşır gibi oldumsa da hemen geri döndüm.

Zirâ yol boyu gözlerim, karanlığın göğsünde parlayan çok iri bir ışığın üstünden ayrılmıyordu. Hattâ bir ara, bu sâbit aydınlığın bir yıldız olmayıp, insan bilgi ve zekâsı ile boşluğa çakılmış bir cisim olup olamayacağını düşünerek, arabanın sürücüsünü meşgûl etmekten çekindiğim hâlde :

— Nedir şu parlak ışık, gördün mü? dedim.

— Gördüm, yıldız... diye karşılık verdi.

Demek ki yol kâidelerine titizlikle riâyet ettiği hâlde, bu «şeb-çerâğ» onun da gözünden kaçmamıştı.

Arabayı süren bir hanımdı. O, kendisine olan sevgimin içinde saygı ile karışık takdir de bulunan bir müstesnâ insandı. Dünyâ dalgaları başının üstünden aşar geçer fakat sâhip olduğu vicdânî ve insânî hasletler âbidesinden tek taş düşüremez mâlik olduğu değerlerden hiç bir kıymeti kaybetmezdi.

Gökteki yıldızdan mı, yanında oturduğum insandan mı, nedir heyecanlı idim. Konuşmak, halleşmek istiyordum.

—cığım, dedim. Biz de, boşlukta seyreden bir yıldızın sâkinleri değil miyiz? Sür'atinin şiddetinden hareketini hissedemediğimiz bu yıldızın üstünde doğarız, ölürüz, severiz, seviliriz. Aldanırız, aldatırız. Toplanırız, dağılırız. Nefretlerin, ümitlerin, kırgınlıkların, sevinçlerin kederlerin, kavgaların barışların dört duvarı arasından, mahbûs olduğumuz o kesret zıندانından kurtulmayı düşünmeden helâk değirmeninin dişleri arasında öğütölüp gideriz.

Dünyâ... diye ad taktığımız bu yıldızın sâkini olan insan-oğlu, göklere çıkar, denizlerin dibinde dolaşır, yedi kat yerin altına girer, olmazları oldurur, her müşkülün üstesinden gelir de, kendi müşkülünü hâletmeği hatırına dahî getirmez.

Neymiş kendi müşkülü?

Madde pâdişâhı olan kesret, habsolup kaldığı benlik zıندانı, müşkülün tâ kendisi değil midir?

Bir garip yıldızın üstündeki kısacık ömrümüzü, türlü kesret zaafıları, hırsları, yalanlar, riyâlar, kinler, kibirler, gururlarla berbâd edip kirletirken, dünyâ dediğimiz bu yıldız niçin gönderildiğimizi acep neden hiç düşünmeyiz?

Üstünde yaşadığımız yıldızın da bütün yıldızların, evvelin âhırın, zâhirin bâtının Efendisi ile biliş tutup onun yâr-ı garî olmak gibi birlik cenneti varken, kesret cehennemine demir atıp kalmak revâ mı?

Ammâ bütün bunları kime söylemeli? Söyleyip de insanları kendimize güldürmeli mi?

Evet, hem söylemeli hem de Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi: «Yârabbi, şu sözlerini agyârın kulağına değdirm!» mi demeli?

Anlatıldığına göre, son asır ilim dünyâsının en seçkin ismi Einstein günlük hayâtında çok sâde ve mütevâzi, fakat bilgisi bâbında çok mağrur imiş.

Bir gün evinin kapısını, basit görünüşlü bir adam çalarak : Üstad, demiş, sana sormak istediğim iki suâl var!

Einstein mürâcaatçıyı pek gözü tutmamakla berâber, çalışma odasına almak nezâketini göstermiş.

İçeri giren misâfir : Üstad, demiş, bu yaradılış âlemi içinde bana dünyânın yerini gösterir misin?

Suâlin pek de küçümsenecek gibi olmadığını anlayan âlim, eline bir tebeşir alıp, üstünde yüksek matematik hesapları yaptığı kara tahtaya minicik bir nokta koyarak : İşte bu kadar! demiş.

Misâfir bu defâ da : Pekî üstad, demiş, şimdi de bana, dünyâ içinde kendi yerini gösterir misin!

Ne olur, ah ne olur biz insanlar, o nokta kadar olan yıldızın sâkinleri, her parçamızı bir tarafa dağıtan kesretin pençesinden kurtulup, birliğe varan acz ve hayret yolunda bir karar edebilsek!

CÂMİLERDE İLK SAF VE GENİŞ SAF HAKKINDA

Ekrem Hakkı AYVERDİ

Câmiin ilk safında namaz kılmanın daha makbûl olacağı hakkında sürüp gelen itikad vardır. Ona muvâzi yürütülen, câmiin enine, yâni safların çok geniş olması lâzım geldiği gibi bir iddiâyı, ilk safta daha fazla âbidin yer almasına yol açacağı için müdâfaa edenler görülmektedir.

Bu ikinci iddiâda her şeyden evvel, bir yanlış diğer bir yanlışla tevsik edilmektedir. İlk safın hiç bir âyete veyâ hadise dayanmadığını aşağıda gösterdiğimiz zaman birinci yanlışlık anlaşılacaktır. Kaldı ki geniş saf hiç böyle bir sebepten doğmuş değildir; kiliseden bozma câmilerde istikâmetlerin çevrilmesiyle kendiliğinden meydana çıkmıştır.

Bu fi'li vaziyeti ilk safın kâbil olduğu kadar çok adam alacak şekilde yapılması zarûretine bağlamak isteyenler de yok değildir. Fi'li vaziyet, dinî diye gösterilen bir icâba ancak yardımcı olur; böyle bizâtihi onun bir rüknü olamaz.

Ön saf mes'alesi, fazla şekilperest insanlar tarafından, namaz kılanlara lüzumsuz müdâhalelere yol açtığı gibi, geniş saf mes'alesi de âdetâ nas imiş gibi, gösterilmek istenmektedir. İlk yapılanlar genişlemesine câmiler olduğundan, bunun gûyâ dinin vazgeçilmez bir icâbı gibi telkin derecesine varan iddiâlar da vardır. Burada Arap kavmiyetçiliğinin dahli pek çoktur; Araplar kendilerini dinin sâhibi sayarlar; câmi de kendi yaptıkları gibi olmalıdır, iddiasına başlayınca iş değişiyor; Onlar

diğer milletlerden kimsenin müslümanlık yolunda çalışmasını, ilerlemesini, dinin dünyevi tatbikatında daha tabîî, daha saf, daha candan davranmalarını pek zorlukla kabûl ederler. Bu geniş saf mes'elesi de bu neviden itirazlardan biridir. Çünkü genişliği derinliğinden fazla olan câmileri onlar kiliseden tahvil veyâ taklid ederek yapmışlardır. Lugavî mânâsiyle toplayıcı demek olan câmie bu vasfını daha fazla kazandıracak bir inşâ tarzına, meselâ Süleymâniye'ye bile, yan bakarlar. Fakat Mısır'ın eski Kopt'ları Kahire'yi takdim edecekleri zaman, XIX. asrın oldukça kusurlu bir eseri olan Mehmed Ali Paşa câmiini öne sürmekten kurtulamazlar; bu da mes'elenin bir başka cephesi, ihlas ve samîmiyet noktasından imtihana çekilmesidir.

Bu nâhoş müdâhaleleri Arapların tesâhub iddiâlarını, ve-sâir bu yoldaki davranışları vuzûha çıkarmakta fayda görmekteyiz.

Bunun için Medîne-i Münevvere'deki ilk câmi-i nebevî'den bahse girip mevzûu izâha çalışacağız.

İlk mescid Hazret-i Peygamber'in ve zevcelerinin hücreleri bitişiğinde basit bir şekilde ve acele yapılmış, ihtiyâcı hemen karşılamak üzere, hiç bir mimârî endişeye düşmeden, eldeki malzeme ne verebilirse onunla iktifâ edilmiştir. Etraf duvarlarının kârgir veyâ kerpiç, üst örtünün de sık hurma direği sıraları üstüne çekilmiş hurma ağaçları ve dallarıyla örtülü olduğu bilinmektedir. Her hâl ve kârda malzeme tam teferruâtıyla mâlûm değildir; döşemenin ne olduğu ise tamâmen meçhuldür. Belki toprak üstüne keçeler serilmişti. Esâsen şeriâtin gösterdiği temizlikte olan her yerde namaz kılınabilir; pagodda, âteşgedede, havrada, kilisede bile. Hattâ kırdâ, Allâh'ın insanlara ikrâmı olan tabiat ortasında kılınan namaz çok makbuldür.

Mescid-i Nebevî bize bir mimârî üslûp ve kâideler manzûmesi getirmemiştir ama, asırlarca devâm edecek olan çok direkli plânı hediye etmiştir. Sonraları yapılan câmiler sık direkler üstüne kiriş veyâ kemerlerle oturtulmuş tavanlarla kaplanarak basık binâlar hâlinde devâm etmiştir.

Emevîler zamânında, Asr-ı Saâdet'in o mânevî gıdâ ile iktifâ eden sâde, ruh kadar hafif tutumu, artık dünyevî saltanata, hükümdarlığa tahvil ettiği zaman, mîmârî de devlet bünyesine tabiatıyla ayak uydurmuş, bu yeni medeniyetin unsurları seviyesinde bir mertebeye çıkarılmasına âdetâ mecbûriyet hissedilmiştir.

Emevî Devleti her şeyden evvel Bizans'ın ve Sâsânî İran devletinin binâlarına tevârüs etmiştir. Fethedilen Suriye'de Garbî ve Şarkî Roma'nın, yâni Bizans'ın, İran'da Sâsânîlerin binâları dururken onlardan, yeni tab'alarının eserlerinden aşağı kalmak hiç bir devlet için mümkün değildi; hele bu devlet Emevîlerin o şâşaalı, muhteris, kavmiyetçi saltanatı olursa.

Emevîler buna mahkûmdular; birçok eser de yaptılar; nü-mûne olarak da bilhassa Sûriye'dekileri aldılar. Putperest Romalıların ticâret ve mazat yeri bazilikalarından bozma veyâ bunlar örnek alınarak yapılmış kiliseler onlara misâl oldu. Bazilika gibi en az iki, bâzan daha fazla sıra direklerle bölünmüş, üç veyâ beş kollu câmi ve saraylar yaptılar. Bu sûretle Mescid-i Nebevî'nin çok direkli bünyesi, bir takım tâdilâta uğrayarak devâm etti.

Asıl Mescid-i Nebevî'yi anlatırken izâh edeceğiz, şimdiden şunu söyleyelim ki Medîne mescidi üç dıl'ı 43.0 m., biri 46.0 m olan bir murabbadır. Burada saff-ı evvel, birinci saf mes'elesini izâh ile, gerek hiç değişmeden pek çok direklerle yürütülen, gerek geniş aralıklı sıra direklerle meydana getirilen bazilika benzeri olan ikinci şekli ve aralarındaki münâsebeti izâh etmemiz lâzımdır. Bunu yaparken, asırlardır devâm edip gelen ilk saf mes'elesini ve münâkaşası âdetâ memnû ve mekruh bir kaziye hâlinde kabûl edilmesi istenen, câmiin enine yapılması kanâatini bir kere daha tenvir ve tashih etmiş olacağız. Osmanlı mîmârisine âit dört cildlik eserimizde yeri geldikçe bu mes'elelere temâs etmiş idik; toptan ele alınacak yeri de asıl bu yazıdır.

Saf, daha doğrusu ledünnî ve öz mânâsıyla saflaşmak hakkında Hadis-i Şeriflere mürâcaat gerektirir. Kendi imkânlarımızla yapılamayacak olan bu ciheti İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü Hadis Hocası, âlim ve âmil Ali Yardım Bey'den ricâ

ettik. Bildirdiği hadisler çoktur; biz, mes'eleyi tenvir bakımından kâfi gördüğümüz mikdârını buraya almaktayız.

I. الرأى بن عازب El-Berâ b. 'Âzib bir hadisi rivâyet etmeden evvel vak'anın sûret-i cereyânını da aynen şu metinle tenvir etmektedir :

« كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يتمخل الصف من ناحية الى ناحية يسمح صدورنا
ومنا كبنا ويقول — لا تختلفوا افستخلف قلوبكم — و كان يقول — ان الله و ملا
يكة يصلون على الصفوف الاول — » (1)

Mânâsı, Resûlullah Efendimiz göğüslerimize ve omuzlarımıza dokunarak bir ucdan bir uca safları dolaşıp tanzim eder. — Aykırı durmayın yoksa kalbleriniz de ters düşer; ön safta namaz kılanlara Allah rahmet, melekler de istiğfâr eder — buyururlardı demektir. Hadisler iki çizgi arasındaki ibârelerdir.

2. Ashabdan Abdurrahman b. Avf da aynı metni rivâyet eder².

Bu geçen vak'ada, her şeyden evvel, zevâhirin bâtının aynası, bir tecellisi olduğunu ümmetine her hareketiyle bildiren Hazret-i Peygamber'in safların çok düzgün, bir hatt-ı müstakim olması ve yan yana, dirsek dirseğe, tek vücud gibi Allâh'a teveccüh edilmesini emrettiği, ayrılmayınız (ayrı düşerseniz kalbleriniz de ayrı düşer) meâlindeki hadis ile görülüyor. Bundan sonra saflar sıklaşmış, cemâat teşekkül etmiştir; birkaç saftan en öndekinin nizam bakımından diğerlerinden bir ayrılığı artık kalmamıştır. Bununla berâber Hazret-i Muhammed her zaman-ki gönül alıcı üslûbiyle, ön safa geçme yarışındaki mütteki âbidlerin de hatırını hoş etmekten geri kalmamış ve saff-ı evvelde rahmet ve meleklerin istiğfarı olduğunu ilâve buyurmuştur. Fakat diğer bir mesnedde ufak bir fark da vardır; orada saff-ı evvel denmemiştir. Bu vâkıayı nakl ile Hadis-i Şerifleri mesnedleriyle bildiren, hâşiyede gösterdiğimiz, Nisâi de Sünen adlı eserinde es-sufû'l-evvel yerine fi's-sufûfi'l-mütekaddime,

1 Ebû Dâvûd, Sünen, 1. C., 251. S., Nisâi, Sünen, 2. C., 90. S. Ahmed bin Hendel Müsned, İbnü Mâce, Sünen, 1. C., 314. S.

2 İbnü Mâce, Sünen, 1. C., 314. S.

yâni ilerideki saflar kelimesini kullanmıştır. Buhârî'de de Fi's-saff'l-mukaddem tâbiri vardır³.

Hadis usûlû mûcibince, rivâyetler birbirini itmam ve izâh eder. Burada da hadisin hübbü, özü, kasdı ilk değil, ön saflardır. Saflar düzgün olunca ilk saf da onlardan biri olur. Mes'ele mü'minlerin omuz omuza, dirsek dirseğe, göğüsleri bir hizâda yekvücut bir hal almalarına işâretidir; önde yerler varken, oraya buraya dağılmayı önlemek, mânevî birliğin ilk adımının maddî yekpârelikle başladığı bildirilmektedir. Bu kadar da değil, mâbâdi de var.

3. Hazret-i Ayşe (R.A.)'dan rivâyet edilen Hadis-i Şerif'de :

« ان الله و ملائكة يصلون على الذين يصلون في الصفوف » (4) mânası, Saflarda namaz kılanlara Allah rahmet, melekler de afv niyâz eder, meâlinedir. Burada ilk ve ön kaydı yoktur. Safın vasfı olan muntazam sıralarda namaz kılanlar mânâsı pek açıktır.

4. Ashabdan Üns b. Mâlik'den rivâyet edilen Hadis-i Şerif'de

« اتموا الصف المقدم ثم الذى يليه فا كان من نقص فليكن في الصف المؤخر » (5) yâni ilk safları tamamlayınız, sonra onu tâkib edeni doldurun. Bir eksiklik olursa, en son safta kalsın. Bu Hadis-i Şerif hepsini câmidir ve maksadı izâh ediyor.

5. Ashabdan Câbir bin Semre rivâyet eder :

« ألا تصون كما تصف الملائكة عند ربهم جل وعز قلنا وكيف تصف الملائكة عند ربهم قال يتون الصفوف المقدمة و يقرأ صون في الصف » (6)

yâni Peygamber buyuruyor ki melâikenin Rablarının huzûrunda saf bağladıkları gibi yapmak istemez misiniz? buyurunca — Yâ Resulallah melekler Rablarının huzûrunda nasıl saflarlar? diye sorduk — Ön safları tamamlar, birbirlerine perçinlenmiş gibi dururlar; buyurdular.

3 Buhârî, El-Câmiü's-Sahîh, 1, C., 176. S.

4 El-Hâkimü'n-Nisâbü'rî, El-Müstedrek, 1, C., 214. S.

5 Ebû Dâvûd, Sünen, 1, C., 253. S.

6 Ebû Dâvûd, Sünen, 1, C., 250. S.

6. Ashabdan Ebû Hüreyre'nin rivâyeti :

(7) « ولو لم يملكون ما في الصف المقدم لا يستهموا » yâni eğer ileri saflarda bulunmanın fazîletini bir bilselerdi, demektir.

Buna mümâsil hadisler çoktur, burada hepsi sahîh olan birkaçını naklettik. Birbirini teyîd ederek vaziyeti açık olarak izâh etmektedir; bu kadarı bizce kâfidir.

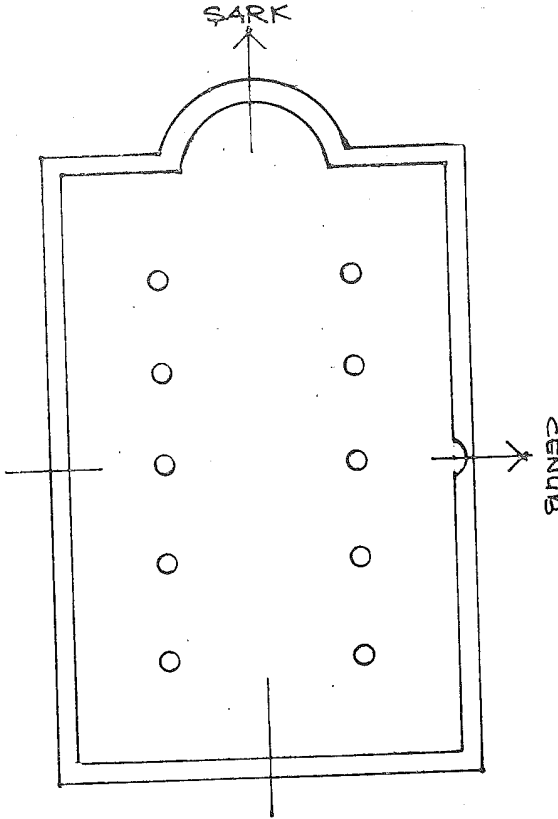
Bütün bu hadisler hep mü'minlerin câmideki davranışlarından ve safların nizâmından bahseder. Mes'ele safların boşluk bırakmadan sıklaşmasıdır; saf-ı evvelden bahis, o dolmadıkça başka safların teşekkül edemeyeceği bedâhetinden ibâret kalmaktadır; 2. ve 3. bendlerde ilk saf değil saflar kastedilmiştir. 4. bendde ise Hazret-i Peygamber'in birinci safı tamamlayın, sonra diğer safları teşkil edin buyurduğu ve bunun için de Peygamber Efendimizin, omuzlara ve göğüslere dokunarak, mü'minlerin kenetlenmiş hâle getirilmesini temîn ettiği görülmektedir. 5. bendde ise, gönüller ve kalblerin ihtilâf hâlinde olmaması nasıl matlup ise meleklerin Hak huzûrunda durdukları gibi, safların da sık, girintisiz çıkıntısız olması, mü'min bedenlerinin birbirine aykırı düşmemesi kastedilmiş ve o yolda emrolunmuştur. Çünkü iç temizliğinin ilk delili olarak beden ve libas temizliği müslüman dininde nasıl isteniyorsa, bâtının eşiği olan zâhirin de, düzgün ve kusursuz olması lâzımdır.

Tekrar edelim: Hadîs-i Şeriflerde safın maddî ölçüsüne îmâ bile yoktur; mes'ele safın nizâmı, mü'minlerin mânevî perçinlenmesidir. Hülâsa edersek :

1. Saf ölçüsü mevzû-i bahis değildir; iki kişi de bir cemâat kurmaya kâfidir; bunun aded olarak haddi yoktur.

2. Her şeyi bir anda halleden fi'li işâreti de, Medîne-i Münevvere'deki ilk mescid teşkil eder. Aşağıda anlatacağımız vechile, Mescid-i Nebevî'nin mihrap cephesi 45.0 - 46.0 m iken, derinliği pek az farklı, 43.0 m'dir. Eğer ön safa fazla cemâat almak bir şart olsa idi, Hazret-i Peygamber mescidini yassılamasına yaptırırdı.

7 Buhârî, El-Câmiü's-Sahîh, 1. C., 176. S., Tirmizî, Sünen, 2. C., 24. S., İnnü Mâce, Sünen, 1. C., 314. S.

1. R. — Sûriye'de bazalika - kiliseden tahvil edilen câmilerin krokisi.

3. Kendi tevîl ve tefsirlerini nâsların bile üstünde tutanlar yok değildir; bunlar saff-ı evvelin ulviyetine takılıp kalırlar; saff-ı evvel diğer safların toplanması hâlinde bu nâmı alabilir; ikincisi olmazsa saff-ı evvel tâbirinin mânâsı kalmaz. Bu gibi düşünenler asıl maksad olan nizam ve birliği unutuyorlar ve sözlerine bir delil icâd ederek, Zamân-ı Saâdet'de imâmet eden Hazret-i Peygamber'e yakın olmak için, ön safta bulunulması makbûl idi diyorlar; bu hâli sonralara teşmîl ediveriyorlar. Farzedelim ki öyle olsun, 100 m. genişliğinde bir câmide, ilk safin bir ucunda bulunan âbid, imamdan 50 m. uzakta demektir; ikinci safin ortasındaki ise 2.50 - 2.60 m., üçüncüde olan 3.75 m. uzaktadır. Tâ 40. safta olan birinci safin kenarındaki gibi 50 m.

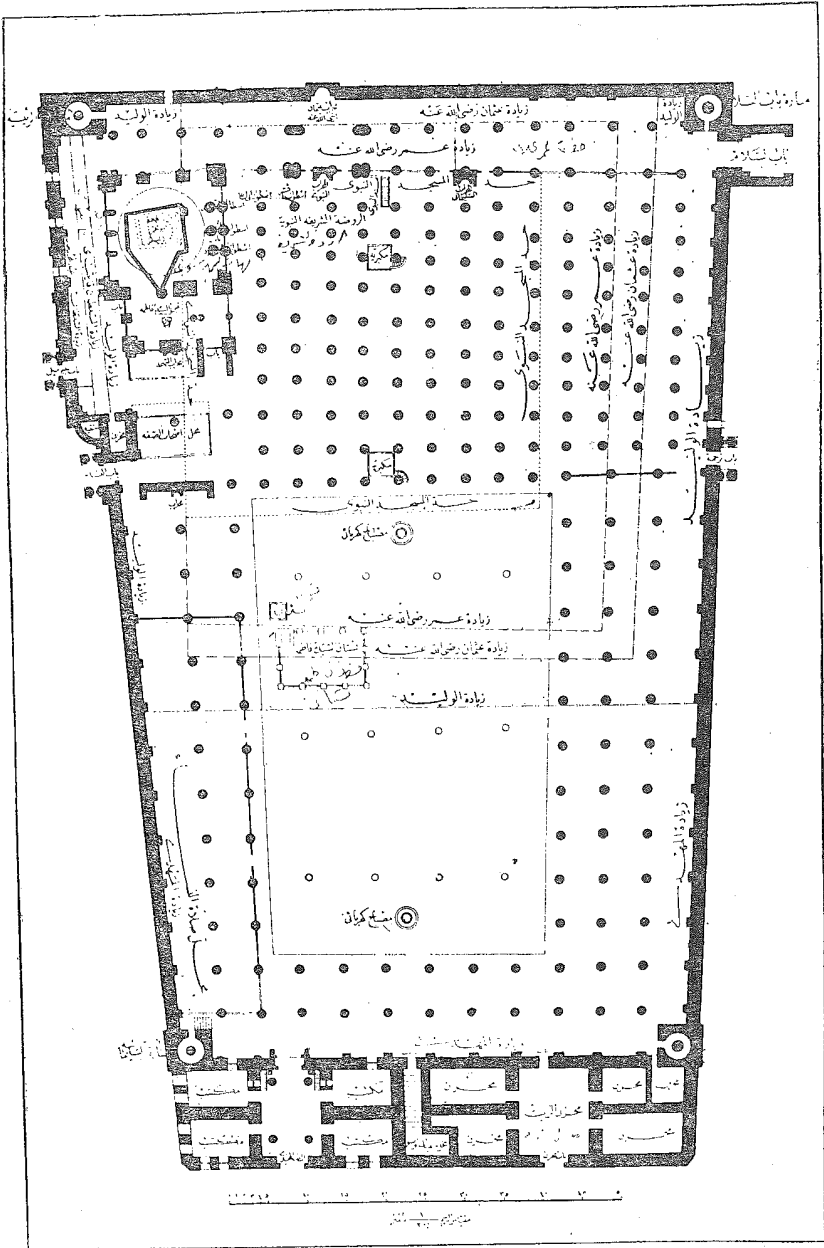
civârında olur. Bu basit hesâbı düşünmeden bile ahkâm çıkarmak dîn-i Muhammedi'ye kendi meşreplerine ve maksatlarına göre istikâmet vermek ve ona saygı göstermemektir. Neticede ilk safın fazileti diye bir iddiâ yersizdir.

4. Mescid-i Nebevî'den sonra yapılan hemen bütün Emevî câmilerine bakarak asıl harim kısmının derinliğinin az, genişliğinin fazla olması, Peygamber'in sünneti olduğu için yapılmıştır, mütâlâası, az istisnâlarla devâm etmiştir. Böyle bir işâretin hadislerde ve Peygamber'in sünnetinde olmadığını, arzettiklerimiz ve Mescid-i Nebevî'nin ölçülerinin maddî deliliyle göstermiş bulunuyoruz. Esâsen bu yakıştırmanın Emevî câmilerine rûchâniyet kazandırmak için çıkarıldığı yakın hâlinde görülmektedir. Zirâ Sûriye'de ilk yapılan Emevî câmileri, Roma bazilikalarını örnek alan Şarkî Roma ve Bizans kiliselerinin câmie tahviliyle meydana gelmiş, sonradan bunlara uyularak yeni yapılanlar da aynı nizamda tutulmuştur. Kiliseden bozma Sûriye câmiinden zamânımıza intikal etmiş binâ bilinmiyor. Bu kiliselerin mihrap makâmındaki absidleri Şark ucunda olan ince uzun, iki sıra direkli, üç kollu binâlardı. Sûriye'nin coğrafi vaziyeti icâbı sağ taraftaki uzun duvar cenûba, yâni Mekke-i Mükerreme tarafına düşüyordu. Câmie tahvil edilince mihrâbın bu dıl'ının ortasına konması icâb etti. Bu sûretle Kible'ye karşı geldi. Kilise'den tahvil edilen câmilerin birinci saflarının geniş olması buradan doğdu. Bu hususu G. Salles* de sarâhatle bildirir.

Emevîler ilk saltanat senelerinde, başka bir tertîb arayacak seviyede olmadıkları için, yaptıkları câmilere tek örnek olarak bu bazilika plânını tatbik etmişler, mihrap ve duvarı geniş, en azı üç kollu mâbedler meydana gelmeye başlamıştır. Taklidden doğan bu fi'li vaziyete uyulmaması mümkün olmayan bir mecbûriyet, hattâ bir kudsiyet izâfe etmek için geniş plândan başkasının yapılamayacağı gibi bir yakıştırmasını telkin etmişlerdir; böylece de sürüp gitmiştir.

Şunu da söylemek mecbûriyetindeyiz ki, Araplar ve onların isrinde giden diğer İslâm kavimleri, pek ziyâde takdîr

* Grqusset - Élisée - Hackin - Salles - Stern, Arts Musulmans, Extrême Orient, Paris 1939. da, G. Salles, Arts Musulman kısmı, 10-11. s.

2. R. — Mısır Sürre Eminliği vazifesini ifâ etmiş olan İbrahim Rifat Paşa tarafından yapılan, Mescid-i Nebevî'nin ve Tûrbe-i Şerife'nin saf-ha safha inşasını gösteren plân. İlk mescidin hudûdu işaret edilmiştir.

etmelerine rağmen, câmiin kemâl terkibine erişen Osmanlı câmiini tatbik etmemişlerdir; yadırgamışlardır bile denebilir. Bu yalnız ilk câmilere uymak an'anesinden ziyâde, bu kemâl üslûbunu başaracak kudrette olmamalarından doğan bir nakisedir.

Maalesef Araplar şiddetli bir kavmiyet hissiyle, kendilerini dinin asıl sâhibi ve çok direkli Arap üslûbunun temsilcisi, merkezî sahnalı Osmanlı câmiini ise bu yoldan sapma gibi göstermek istemişler, bu propaganda da az çok muvaffak olmuşlardır ama, bu iddiâ sözde kalmış, içlerinden yetişemedikleri üslûba hayranlık duymuşlardır. Kahire'nin bir umûmî manzara resmine, Arap eserini koymazlar da Mehmed Ali'nin Osmanlı Câmiini gösterirler. Bununla berâber, ecnebî bir memlekette bir câmi yapılacaksa, hemen Arap üslûbu akla gelir. Burada hazin bir hakikati de söylemek lâzımdır; memlekette vekarlı, hâlis bir mîmârî an'ane ve teşkilâtı kaldı mı ki, biz de san'atımızı öne sürelim?

İşte Araplar, üsluplarının bâriz vasfı olan geniş saflı, çok direkli câmiin propagandasını, ona yanlış olarak izâfe ettikleri sünnet-i Peygamberîye uyuyor; mübârektir damgasını vurarak hâlâ devâm ettirmektedirler.

Eğer biz Osmanlı Türkleri, her şeyden evvel kendimizi inkâr etmeden dinin lafzını değil mânâsını anladığımızı ve bu mânâyı müesseseleştirdiğimizden İslâmiyetin en sahih tatbikatçısı olduğumuzdan gâfil olmasak, meselâ İstanbul'a mü-râcaat etmeden, Garb diyarlarında bir câmi yapmak kimsenin aklına gelmezdi. Biz kendimize sâhip olsaydık bugün modern denilen mîmârinin lâfla iddiâ ettiği, fakat bir türlü tahakkuk ettiremediği prensipleri Osmanlının asırlar evvel, hem de her türlü peşin fikirden, yavanlıktan, bayağılıktan âzâde bir kemâlle yapmış bulunduğunu evvelâ kendimiz görür ve İslâm âleminde öne sürerdik. Halbuki kalktık, temyiz mahkemesi salonuna yapılan kubbeyi, gerilik diye yıktırdık ve yine Mimarlar Odası, Koca Tepe Câmiî klâsik yapıyor diye, câmiinin mîmârını sigaya çekti. Bugün bunları şöyle biraz olsun anlayacak bir mîmarlar zümresi yoktur; teşekkül etmemesi için her türlü tertibat alınmaktadır; mekteplerimizde Türk Mîmârîsi dersi olmadığını söylersek kâfi gelir mi?

— Gelecek sayıda devâm edecek —

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'YE DÂİR BİR VESİKA

Ömer Nâmi

Gurbetim zamânında, 1930 - 1935 seneleri arasında, Paris Hukuk Fakültesi ve ona bağılı Institut des Hautes Etudes Internationales'da yüksek tahsilimi görmekte idim.

O sıralarda ve bugün hatırlayamadığım bir târihte, Türkiye, Sovyetler Birliği ve o devlete hemhudut olan bâzı devletler arasında, tecâvüzü, tecâvüz hâllerini ve tecâvüz edenleri tâyin ve târif eden bir mukâvele imzâlanmıştı.

Noksanlarına rağmen, Devletler Hukûkunda bir yenilik ve hattâ bir ilerleme olan bu mukâvele, Balkanlar'da ve bizim bölgemizde sulhun muhâfaza ve idâmesi için hayırlı bir eser idi. Bu sebeplerden dolayıdır ki, Institut des Hautes Etudes Internationales'da, mukâveleyi hukukçu gözü ile ve o vakit Avrupa'da cârî politik durumun ışığı altında tetkik eden bir konferans vermiştim ve konferansım Institut'müzün mecmûasında neşr edilmişti.

Bir hâtıra olarak bile bugün elimde maalesef hiç bir nüshası kalmayan konferansın metnini, rahmetli annem Ayşe Osman-oğlu'nun telkini üzerine, o zamanlar Osmanlı Hânedânı'nın büyüğü olan ve gurbetini Nice şehrinde çeken Halife Abdülmecid Efendi'ye arz ve takdim etmiştim. Şimdi neşr edilen mektup, işte o hediyemin karşılığı ve teşekkürüdür.

O târihlerde kullanılan Türkçemize göre bile ağırca bir lisan ile yazılmış olan mektup, Halife'nin târihe dâir bâzı görüşlerini ihtivâ ettiğinden, yazıldığından kırk beş sene sonra neşri faydalı olabilir. Tabiidir ki bu görüşlerin ilmi tenkidini yapmak, bana değil târihçilerimize düşer.

Ancak şunu söylemek isterim ki, o zamanlarda daha genç olmama rağmen, zahmet edilip böyle uzun ve samîmî nasihatlarla son bulan bir mektubun yazılması bende derin bir tesir bırakmıştı. Vatanıma fiilen hizmet edemedimse de, ömrüm boyunca milletime zarar getirebilecek herhangi bir harekettten veyâ bir sözden titizlikle çekindim.

Allah, ebediyete göçmüş olanlara rahmet eylesin, ebediyen yaşayacak olan millet ve Devletimizi himâyesinden mahrûm etmesin.

Mektubun güç okunabilen bâzı kısımlarının çözülmesinde yardımları dokunan Sayın Uğur Derman Beyefendi'ye şükranlarımı takdîm ederim.

Lozan, Haziran - Kasım 1981

Ömer Nâmî Beyefendi Hazretleri,

Kıymetdâr hediyenize teşekkürât ve takdîrâtımı, şu sıradaki meşgûliyet-i kesîrem *haylûleti* ile geciktirdiğime pek müteessifim. İstirâhat ve sükûnet-i fikr ile mütâlaasına ancak şu günlerde vakit bulabiliyorum. (La définition de l'agresseur) mevzûlu konferansınızı cidden şâyân-ı takdir gördüm. «Mutaarrız vaziyetinin tâyin ve tasrihi» tâbirinin ihtivâ etmesi icâb eden şerâit-i esâsiyeyi derin bir vukuf ile tâyin ve tesbît etmişsiniz. Tedkikâtınızı te'yiden tâdâd buyurduğunuz misaller meyânında, ulemâ-yi hukûkun, harbin meşrûiyeti «devleti zarardan sıyânet ve te'mîn-i menâfi» kayıtlarına rabt etmekte olduklarını söylüyorsunuz. Büyük bir gâye-i milliye'nin te'minini kesb-i elzemiyyet etmedikçe hâl-i müsâlemeti fedâ etmek bir cinâyettir. Mâzî-i karîbi göz önüne getirince son yarım asır zarfında kabûl etmiş olduğumuz iki büyük harbe, bu düstûrun tamâmen zıddı zihniyet ile atılmış olduğumuzu görüyor ve müteallim oluyorum. 1877'de Rusya'ya karşı açtığımız harbin ledünniyât-ı zuhûru, herhâlde Mabeyn Başkitâbetinden Bâb-ı Âlî'ye yazılan tezki-rede tâdâd edilmiş olan esbâb değildi. Rusya ile ihtilâfımızı sulhen tesviye imkânları *mebzûlen* mevcûd iken, *âtisi* vahîm bir harbe, gözü kapalı, atıldık. Rus muzafferiyetini o günkü Şark siyâseti ile telif edemeyen İngiltere'nin büyük gayretlerle vü-cûde getirdiği İstanbul Konferansı'nı var kuvvetimizle baltaladık.

viyesine kat'iyen imkân mevcûd olduğu ve hattâ böyle bir teşebbüs-i *müşâlemetkârâne* karşısında Rusya tarafından *ityân* edilmekte olan *metâlibden* bile ferâgat edileceği beyân edilmiş iken ehemmiyet vermedik.

Londra sefirimiz Musurus Paşa, İngiltere hâriciye nezâretinin bu babtaki mütâlaasını istifsâren, Lord Darbi'ye mürâcaatda, kendisine Rusya hükûmetinin bu kavlinde ne derece samimî olduğu kestirilemezse bile, Devlet-i Aliyye'nin Petersburg'a bir sefir i'zâmında hiç bir mahzûr-ı siyâsî mevcud olmadığından başka, bilâkis bütün cihan bunun sulhperverâne bir teşebbüs mâhiyetinde telakkî edeceği beyân edilmiş iken, bu teşvikattan da gayrete geledik. Hattâ Rusya maslahatgüzârı Nelidof, son bir teşebbüs-i siyâsî olmak üzere şimdilik bir sefir nasb edilmesi ile iktifâ edilip i'zâmı tehir edilse bile ihtilâf-ı hâzırın halline kâfi olacağını beyân etmiş iken Bâb-ı Âli siyâset-i mütehevviyesinde ısrar ile ilân-ı harbi tercih eyledi.

Rusya, bir yandan vaziyet-i mâliyesinin müşkülât-ı müşevveşesini düşünerek ve bir taraftan da hal-i harbden istifâde ile çarlık aleyhine düşmanlarının dâhili şûrişler ika'na teşebbüs edebileceklerini piş-i im'âna alarak sulhen tesviye-i ihtilâfa temâyül etmekte idi.

Nitekim, Rusya'nın kazandığı parlak zafer, çarın idâmına mâni olamadı. Bâb-ı Âli'nin bu derece nâ-müsâid şerâid tahatında ilân-ı harbi göze kestirmesinde ise büsbütün başka bir âmil-i muzır tesir eyliyordu.

Sultan Abdülhamîd Hân-ı Sâni, bizzat harbe aleyhdâr olduğuna rağmen, makâm-ı saltanata yeni gelmiş, hükûmetin tedvir-i umûru bahsinde henüz ikaa'-ı merâma kaadir bir vaziyet alamamış ve etrâfında kendine zahîr bir kuvvet tesis edememişti. Bu sebeple vükelâ, meb'usân ve efkâr-ı umûmiyenin tâkib ettiği harb cereyânını durdurabilmek cesâretini izhar edemedi.

Devleti el altından harbe doğru sürükleyen, hakîkatte Midhat Paşa idi. Mahmud ve Redif Paşalar gibi bazı safdillerle, Mabeyn Başkâtibi Said Bey — Sadrazam Said Paşa — gibi ömr-i siyâsisini kâmilten Devletin zararına vakf etmiş bir müf-sidi âlet ederek hükümdârı ihâfe sûretiyle, harbin gayr-ı kâ-

bil-i ictinâb olduğu zeminindeki irâdeyi istihsâle muvaffak oldu ki, bu muvaffakiyetine mükâfaten Said Bey, rütbe-i vezâretle taltif edildi. Mabeyn başkitâbeti tesis edildiği günden beri böyle bir vak'a hâdis olmamıştır.

Midhat Paşa'nın hükûmet-i Osmaniye'yi bu günkü şekle ifragı kasdı ile Devlete her türlü esbâb-ı felâketi ihzâr etmiş olduğuna tamâmen kâniim.

Bu zû-i mübeyyini pek güzel evvelden takdir eden Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni hazretleri, o şahs-ı leîmin izâle-i mazârına kâdir oldu ise de maalesef harbin zuhûrunu men edemedi.

Pederleri cennetmekân Sultan Abdülmecid Hân zamân-ı saltanatlarında zuhûr eden «mülteci» mes'elesinde, hükûmet-i Osmaniye'nin Macarları himâye etmesini hazm edemeyen Rusya Çarı, hudud boyunca koca bir ordu tahşid edecek kadar izhâr-ı husûmete başlamıştı. Büyük Reşid Paşa'nın tedâbir-i âkılânesi, mes'eleyi sulhen halle kifâyet etti. Sefâret-i fevkalâde ile Petersburg'a gönderilen Fuad Paşa'nın izâhatı, Çar'ı tamâmen tatmin eyledi. Müdebbirâne hareketlerin ne derecede âmil-i sulh olduğu pek güzel bir misâldir.

Harb-i umûmideki türedi rical ise, dostumuz Almanya'nın yükünü zayıflatmak, harbin bâr-ı hasârından bir kısmını yüklenmek için ilân-ı harbe karar vermiş olduklarını, Meclis-i Milî'nin kürsi-i resmisinde îtiraf etmişlerdi.

Arsa-i siyâsetin o hüdâinâbit vükelâsından bundan fazla bir kiyâset beklenemeyeceği gibi, öyle bir siyâset-i mecnûnânenin de bugünkü neticeden başka bir şeye müncer olamayacağı bedihiyâtandır.

Hülâsa, Cemiyet-i Akvâm, düvel-i muazzamanın emperyalizm hastalığına bir serum keşf edemezse ve zimâm-ı idâre-i düvel, ufak insanların elinde kaldıkça, her türlü nazariyât-ı ilmiyeye rağmen hûn-ı beşer harb meydanlarında mahkûm-ı bederdir.

Bütün takdirâtımla sizi tebrikten evvel, bugünkü hamûle-i ilm ü irfânı size tehiyye edebildiklerinden dolayı vâlide-i muhteremenizin azm-i kemâlâtını tebçil ederim.

Makâm-ı saltanat namzetleri, son iki asırdan beri aynı itînâ-i fazl ile yetiştirilmiş olsaydı, vatan-ı mübârekte, el'an, devr-i Süleymân-ı Kânûnî pây-dâr olur giderdi. Tedkikât-ı ciddiye-

nizle tenvîr-i dimağda tekâmüle hasr-ı mesâi etmenizi size kemâl-i samîmiyetle tavsiye ederim. Henüz sinninizin istikbâlen vatana müfid hizmetler ibrazına müsâid olduğunu düşünerek, dâimâ çalışınız. Mesâinizin semere-i muvaffakiyatını görmekle, valde-i muhteremenizin vâye-mend-i mes'adet olmasını Cenâb-ı Rabbülâleminden tazarrû ve niyâz eylerim.

25 Kânûnuevvel 1935

Kelimeler:

Kıymetdâr : kıymetli * **teşekkürât** : teşekkürler * **takdirât** : takdirler * **meşgûliyet-i kesire** : fazla, ziyâde meşgûliyet * **haylûlet** : mâni olma, araya girme * **müteessif** : üzüntü duyan, esef eden * **sükûnet-i fikir** : fikir sükûneti, zihnî sükûnet * **mutaarrız** : taarruz eden * **şerâit-i esâsiye** : esas şartlar * **tedkikât** : incelemeler * **te'yiden** : kuvvetlendirmek için * **tâdâd** : sayma * **ulemâ-yı hukuk** : hukuk âlimleri * **siyânet** : koruma * **te'mîn-i menâfi** : menfaatlerin temîni * **kesb-i elzemiyet** : elzemlik, zarûrîlik kazanma * **hâl-i müsâlemet** : sulh hâli * **mâzî-i karib** : yakın geçmiş * **müteallim** : elem duyan * **ledünniyât-ı zuhûru** : ortaya çıkışının içyüzü, gizli tarafı * **esbâb** : sebepler * **tesviye** : düzeltme * **mebzûlen** : çok sayıda * **âtî** : gelecek * **telif etme** : birleştirme * **kesb-i vehâmet** : vehâmet kazanma * **ahvâl** : haller, durumlar * **müncer** : sona erme, sonucunu doğurma * **ihvâl** : ulaştırma, yollama * **menâfi-i âliye** : yüce menfaatlar * **girân** : ağır * **mevadd** : maddeler * **tâdil** : düzeltme * **ahkâm** : hükümler * **istinâden** : dayanarak * **âkideyn** : anlaşma yapan her iki taraf * **tavassud** : aracılık * **idâme-i sulh** : sulhun devam ettirilmesi * **i'zâm** : gönderme * **teşebbüs-i müsâlemetkârâne** : barış temîn edici teşebbüsler * **ityân** : getirme, söyleme * **metâlib** : istekler * **bâb** : husus * **istifsâren** : sorarak * **sulhperverâne** : sulh seversesine * **siyâset-i mütehevvire** : şiddetli siyâset * **müşevveş** : karışık * **şuriş** : kargaşalık * **ika'** : yaptıрма * **piş-i im'ân** : çok dikkatli olmayı göz önünde bulundurma * **nâ-müsâid** : müsâid olmama * **şerâit** : şartlar * **taht** : alt * **âmil-i muzır** : zarar verici * **tedvîr-i umûr** : işleri yürütme, çevirme * **ikaa'i meram** : maksadı yapma * **zahîr** : yardımcı * **vukelâ** : vekiller, bakanlar * **müfsid** : bozucu, ifsâd edici, kötü kimse * **ihâfe** : korkutma * **gayr-ı kabil-i ictinâb** : kaçınmak mümkün olmayan * **istihsâl** : elde etme * **hâdis** : meydana gelme * **ifrag** : bir şekle sokma * **ihzâr** : hazırlama * **zû-i müheyyin** : açık gerçek * **şahs-ı leim** : alçak şahıs * **izâle-i mazarr** : zararların yok edilmesi * **taşşid** : yığma * **izhâr-ı husûmet** : düşmanlığını açıklama * **tedâbir-i âkilâne** : akıllıca alınmış tedbirler * **müdebbirâne** : tedbirli bir şekilde * **âmil-i sulh** : sulh sebebi * **bâr-ı hasar** : zarar yükü * **hudâinâbit** : yerden bitme,

yerden bitiverme, kökü ve geçmişi olmama * **kıyâset**: uyanklık * **siyâset-i mecnûnâne**: delice siyâset * **bedihiyyât**: delil ve isbâta gerek duymayan açık gerçekler * **Cemiyyet-i akvâm**: Milletler cemiyeti (Bugünkü Birleşmiş Milletler) * **zimâm-ı idâre-i düvel**: devletlerin idâre dizgini * **hûn-ı beşer**: insanlığın kanı * **mahkûm-ı heder**: boşa gitmeye mahkûm * **hamûle-i ilm ü irfân**: ilim ve irfan yükü * **tehiyye**: hazırlama (verebilme, kazandırma) * **azm-i kemâlât**: olgunluk, kemâl için gösterilen gayret * **itinâ-i fazl**: fazilete dikkat ve itinâ göstermek * **pâr-dâr**: sürekli, ebedî * **tenvîr-i dimağ**: zihni aydınlatma * **tekâmül**: olgunluk * **hasr-ı mesâî**: çalışma, mesâî hasretme * **kemâl-i samîmiyetle**: büyük bir samîmiyetle * **sinn**: yaş * **müfid**: faydalı * **ibrâz**: meydana koyma * **semere-i muvaffakiyyât**: başarıların meyvesi * **vâye-mend-i mes'adet**: bahtiyarlıktan nasibini alma * **tazarrû**: yalvarma.

AYRILIK

— Muhterem Prof. Dr. Ayhan Songar'a
Kök mecmûasındaki «Ayrılık Şarkısı»
başlıklı yazısı münâsebetiyle —

Ayrılıkla başlar varlığın yolu...
Menzil menzil aşar Allâhın kulu;
Her adımda ümit, her durakta yaş
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Ezel meclisinde çizildi yollar,
Yollarda gönüllü bir tek yolcu var :
Âdemoğlu!... Gözü yaşlıdır ağlar
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Teneffüs ettiği ilk andan beri
İçine düştüğü bu gurbet yeri
Çeker etrâfına ateş çenberi
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Gönlündedir henüz birliğin tadı,
Bir bilir, bir söyler, «garip»tir adı;
Düşmezdi yollara aşk olmasaydı
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Beşikte ninniler, sazda nağmeler,
Dillerde şarkılar, hep birer birer
Elest'fe başlayan firâkı söyler
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Dünyâ adım adım eğlence, oyun...
Seslenir : Ey yolcu, dur, bitti yolun!
İşte sevgililer, işte sorduğun
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Vuslata çekilmiş perdedir eşyâ;
Bilmezdi ki insan vuslatı aslâ
Vermese bir bağı yanık ney sadâ
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Zor menzildir ölüm, geçene vuslat,
Gözleri yaşlarla kalana firkat,
Kaderin hayatta verdiği fırsat
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Her sevgili, Dost'tan bir nişânedir,
Her vuslat Vuslat'tan bir kinâyedir,
Her ayrılık Zikr'ine bir bahânedir
Firkat dolu, hasret dolu, dert dolu...

Mustafa Tahralı
25 - 28 Şubat 1982
İstanbul

VATAN MEFHÜMU

Yahyâ KEMÂL

Yeni Türk edebiyâtının en önemli mes'elelerinden birisi de hiç şüphesiz şâir ve muharrirlerin bibliyografyalarının eksiksiz bir şekilde henüz yapılmamış olmasıdır. Taranan her gazete ve mecmûa bize, üzerinde araştırmalar yapılmış şahsiyetlerimizin bile gözden kaçmış yazılarını sunabilir. Nitekim Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın başkanlığında İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci ve Abdullah Uçman'ın hazırladıkları ve Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkan **Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücâdele ve Gazi Mustafa Kemâl I - II** (İstanbul 1981) adlı eser için 1918 - 1923 yılları arasında yayımlanmış gazete ve mecmûalar üzerinde yapılan geniş bir taramada¹ Yahyâ Kemâl'in, kitaplarına girmemiş yedi yazısına tesâdüf ettik. Yahyâ Kemâl'in Milli Mücâdele devresinde yazdığı yazıları bir araya getiren **Eğil Dağlar** adlı eserin bundan sonra yapılacak baskısına alınmaları dileğiyle bu yazıları yayımlıyoruz.

Nâmık Kemâl Bey gibi, rûhunu muhîtinin en güzîdelerinden tâ halk insanlarına kadar aynı harâretle sindirmiş bir siyâsi daha tasavvur edilemez. Bir inkılâb fikrine meş'ale olan her siyâsi, milletin bir tabakasını kurtarıırken diğer bir tabakasını mutlaka ezer, yeni fikirleri yayarken eski fikirleri mut-

1 Zaman, Nu. 472, 30 Ağustos 1335/1919.

laka kudurtur. Nâmık Kemâl'i bilâkis vezirinden hademesine kadar bütün bir devlet şebekesi, eşrâfından esnafına kadar bütün bir ümmet ittifakla seviyordu. Âli Paşa gibi birkaç vezir, İrfan Paşa gibi birkaç münşiden başka kimseyi darıltmayan bu teceddüt mübeşşirinin bütün ruhlara aynı harâretle bu derece nüfûzundaki muzafferiyet nedir?

Nâmık Kemâl, vatana dâir şarkılarını birer kılıç gibi Marseyyez örsü üzerinde döğdüydü. Yalnız Marseyyez, pek şümüllü bir derecede milli olmakla berâber, yine eski fikirlere sâdık kalmış tabaka tabaka nice Fransızların kulağını yırtar. Çünkü Marseyyez, vatani yeni zamanlara has mefhumlar ihsâs eden, eski mefhumlara karşı ihtilâl bayrağı açmış bir vatan şarkısıdır. Türk vatanperverlerinin vatan şarkılarını ise bizde muhâfazakâr ve ahrâr herkes aynı hazla dinler, hattâ yalnız muâsırların her sınıfı değil, cedlerimiz Akşemseddin, Yavuz Sultan Selim, Ebussuûd, Gâzi Giray, Nef'i bile işitseler bizim kadar coşkunluk duyarlar.

İlk defâ Osmanlı ülkesinin adını «vatan» koyan bu inkılâpçı, ruhlarda vâkia yeni bir ateş uyandırdı, lâkin fikirlerde bu kelimeyle ne değiştirdi acaba? Avrupalıların bize pek meşhur bir serzenişi vardır : «Eski zihniyete redingot giydirir, eski idâreyi asrî bir şekle büründürür, Avrupa'ya oyun oynarız derler.» Bu serzeniş bir hakikat ihtivâ ederse o da dâimâ kendi zarârımızdır. Oyunu dâimâ, farkına varmadan, bizler bizlere oynadık Yalnız eski zihniyete redingot, eski idâreye yeni şekil değil, eski mefhumlara Avrupa'nın son inkılâp asrındaki yeni kelimelerini giydirdik. Teceddüdün yavuz mübeşşiri Nâmık Kemâl bir uçtan bir uca giden memâlik-i mahrûsa-i şâhâneye «vatan», yetmiş iki dilde konuşan tebea-i devlete «millet» dedi. Eski Osmanlı saltanatını uykusundan uyandırmak isteyen bu yeni kelime ruhlarda hiç bir inhıraş yapmadı, pek tabii değil mi? Şâyet Nâmık Kemâl vatana Avrupalıların o zaman verdiği mefhûmu verseydi, ruhları bir bayrak altında toplayan, başı bulutlara yakın bir vatanperver değil, bilâkis memâlik-i mahrûsa-i şâhâneyi parçalamağa kalkışmış bir hâin görünürdü.

Nâmık Kemâl'in muâsırları vatani belki acı, lâkin doğru mefhûmunda anlayabilmek için pek hamdılar. Lâkin onlar mâ-

zurdu, diyebiliriz. Çünkü Osmanlı saltanatı diye ortada bir gövde vardı. İngiltere ile Fransa bu gövdeyi o zaman siyâsetlerine elverdiği için, parçalanmaktan koruyorlardı. Kâinâtı yene mânâsında göremiyorlardı. Bunda da mazurdular. Çünkü zamanlarında yalnız siyâsiyâtın değil, ilmin, edebiyâtın menbâi Bâbîâli idi. Nâmık Kemâl ve tilmizlerinin üslûbu bile kitâbet-i resmîyeden biçilmiş bir üslup değil mi di? Lâkin bu kelime üzerinde aldanişlarımızda Avrupalılar değil, yine bizler yandık. Fenâ bir kânun en fenâ bir idâreden bin defâ daha muzırdır derler. Bütün bir milletin kafasına yerleşmiş fenâ bir mefhum en fenâ bir kânundan bin defâ daha muzır oluyor; son asır Türklerinin vatan mefhûmu gibi.

Eski saltanat vâkıa pek vâsi idi. Lâkin en vâsi bir adem-i merkeziyetle idâre olunduğu için son asra kadar dayandı. Son asırda vatan mefhûmunu en sıkı bir merkeziyet kıskançlığıyla kafamıza tıktık.

Türk milletinin altı milyon çocuğunu bu yanlış mefhum uğrunda kurban verdikten sonra, öz vatanın İzmir'i için ağlıyoruz. Dürzî şeyhinin tagallübünden, Arnavut elifbâsından, sakal vergisinden, Şeyh İdris'in sihirbazlığından bahsederek bizi kırk senedir «vatan, vatan!» diye dağdan dağa, çölden çöle koşturanlar nerede?

Dün trende zarif bir arkadaşla konuşuyorduk. Arkadaşım güneş batarken kararan İstanbul'a bakıyordu. Ne düşündüğünü sordum.

Dedi ki : «Bu şehre girmek için Fâtih'in her topuna doksan manda koştuk. Şimdi koca saltanatı bin mandaya değiceğiz!»

FÂTİH SULTAN MEHMED DEVRİNE KADAR
OSMANLI - TÜRK EDEBİ MAHSULLERİNDE
MUHTEVÂNIN TEKÂMÜLÜ

Mehmet ÇAVUŞOĞLU

Konuyu böyle ortaya koyunca «Niçin Fâtih devrine kadar?» diye bir soru hemen hâtıra gelebilir. Aşağı yukarı bütün târihçilerce kabûl edilmiş bir keyfiyettir ki Fâtih Devri, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun tamamlanıp yükselişinin başlatıldığı devirdir. Devletin ilk anayasası, meşhûr Kânunnâme onun zamânında tanzim edilmiştir. O devre göre modern mânâda ilk üniversite onun zamânında kurulmuştur. Osmanlı Devletinin bir İslâm devleti, giderek bir İslâm imparatorluğu hâlini alması onun zamânında başlamıştır. Bunun için başlangıçta, İslâm âleminin büyük kültür merkezlerinden bilginler, şâirler dâvet ile getirtilmiş, daha sonra onun sağladığı câzip imkânları görüp duyanlar kendileri gelmeye başlamışlardır. *Tokatlı Leâli* bilgi ve hünerin ancak Acem pasaportu taşıyanlarda makbûl bir metâ telâkki edildiği, yalnız onlara rağbet gösterilecek kadar işin ileriye gittiğini görünce, kendisini Acem âlimlerinden gibi tanıtip bir mevki koparmaya muvaffak olabilmıştır. Fakat sonunda mes'ele anlaşıncı mevki elinden alınıp maâş kesilmiştir. Bu traji-komik durumu şu mısralarla ifâde ediyor :

*Eğer âdemde mârifetse murâd
Ne fazilet verirmiş ana bilâd
Rûmda kellelenmesin mi Acem
Oldu bu izzet ile çün ekrem
Acemin her biri ki Rûma gelir
Ya vezâret ya sancak uma gelir*

Bir başkası, *Priştineli Mesîhî* de aşağı yukarı aynı duyguları ifâde ile onlara gösterilen bu müstesnâ râğbetden şikâyet etmiştir :

*Mesîhî gökden insen sana yer yok
Yürü var gel Arabdan yâ Acemden*

O zamanki Osmanlı kavmiyetçiliğinin teşekkül etmeye başladığına delil olarak gördüğüm bu iki şikâyetin üzerinde gerektiği kadar durulmadığına kâniim. Bence Leâli ve Mesîhî, biri Anadolu'dan, diğeri Rumeliden zuhûr etmiş bu iki mühim adam, Arabistan'dan ve İran'dan gelme san'at ve fikir adamlarına ihtiyâç olmadığını, hiç değilse onlara ayrıcalık tanımanın gereksizliğini söylerlerken devrin Osmanlı münevverlerinin hissiyâtına da tercemân olmaktadırlar. Gerçekten öyle midir? sorusunun cevâbının araştırılması lâzımdır ki, bu da şu konuşmamızın hudûdunun dışındadır.

Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti'nin bakâyâsı üzerine kurulmuş, onun siyâsî ve kültürel mirâsına sâhip çıkarak kendine mahsûs yeni bir siyâset ve kültür hamlesine girişmişti. Bu hamlenin tekâmül ederek vahdet hâlinde tezâhürünü, Osmanlı adıyla teşekkülünü Fâtih tamamlamıştır. Bu konuşmada kültür tekâmülünün edebiyat dalındaki görüntüsünü tesbît etmek istiyorum.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılışıyla ortaya çıkmış olan Anadolu beyliklerinde, Büyük Selçuklu Devleti'nin yerinde beliren Atabeklerde, bilhâssa Âzerbaycan Atabekleri'nde görülenlere benzer bir kültür ve san'at faâliyeti vardı. Asya'da, Yakın-Doğu'da kurulan İslâm - Türk devletlerinde bu faâliyetler saray tarafından dâimâ himâye edilmiştir. Gazneli Mahmûd'un çevresinde dört yüzden fazla şâir bulunduğu, reislerinin

de *Unsuri* olduğu mâlûmdur. Bu pâdişâhın *Firdevsî*'ye astro-nomik bir ücret ödeyerek *Şehnâme*'yi yazdırdığını biliyoruz. Selçuklu sultanları, bilhâssa devletin dağılışıyla ortaya çıkan Atabekler san'at ve edebiyat adamlarını himâye etmişler, on-ların müreffeh bir hayat sürmesini te'min etmişlerdir. Arala-rında *Zahîrüddîn-i Fâryâbî*, *Feleki-i Şîrvânî*, *Katrân-ı Tebrizî*, *Hâkânî-i Şîrvânî*, *Nizâmî-i Gencevî* gibi anadilleri Türkçe olan şâirler, kendileri gibi Türk olan sultanlara ve atabeklere fars diliyle kasideler, manzûm ve mensûr eserler takdim etmişlerdir. Hattâ Şîrvanşâh Ahsitân *Nizâmî*'den *Leylâ* ve *Mecnûn* hikâ-yesini yazmasını talep ederken bunun Türkçe değil, Arab Fars diliyle olmasını istemişti. Kendilerini geçmiş İran hüküm-dârlarının maddî ve mânevî vârisi sayan bu sultanlar ve ata-bekler, diğer sebebler bir yana, kendileri de iyi Farsça bildik-leri için Fars dilini teşvik etmişlerdir. İran edebiyâtı onların zamânında altın çağını yaşamıştır. İran bölgesinde bu durum, aşağı yukarı Şah İsmâil zamânına kadar sürüp gitmiştir.

Anadolu'da başlangıçta Gazneli ve Büyük Selçuklu an'anesi devâm etti. Selçuklu sarayında resmî dil Farsça idi. Hattâ Horasanlı *Hoca Dehhânî* Sultan III. Alâeddîn'in emriyle Farsça *Selçuklu Şehnâmesi* yazdı. Bununla berâber, Türkçe kasideler de takdîm edebildiğine göre, Anadolu Selçuklu Sultanlarının, hiç değilse III. Alâeddîn'in, şiir dilinin Farsça olması husûsunda Doğu'daki sultanlar ve atabekler kadar ısrarlı olmadıkları an-laşılıyor.

Anadolu Selçuklu Devleti dağıldığında yerine kurulan bey-liklerde durum daha ileriye gitti. İran ve Azerbaycan'daki ata-beklerin aksine Anadolu beglerinin ekseriyeti Farsça bilmiyor-lardı. Asıl mühim olan husûs şudur ki, atabeklerin teb'ası Türk ve Fars karışımı iken, hattâ bâzı yerlerde Farslar ekseriyette iken, Anadolu'da gitgide artan bir Türk çoğunluğu vardı. Bir başka husûs da, dalga dalga Anadolu'ya yerleşen halka ve yeni müslüman olan yerli ahâlîye İslâm dîninin tâlimi ve telkini mes'elesi idi. Anadolu'da bir idârî birlik te'sis olunup, idâre bir merkeze bağlanmadan, yâni Yıldırım Bâyezid zamânından önce, edebî eserlerde öğretici (didactik) ve telkin edici bir muhtevâ hâkimdi. Çünkü, Selçukluların yıkılışından sonra Ana-dolu'nun orasında burasında kurulmuş bu küçük beylikler biri-

birileriyle mücâdele ederken, daha önce başlamış olan islâmlaşma ve türkleşme hareketi de devâm ediyordu.

İşte gerek bu hareketin icâbı, gerek Türkçeden gayri dilleri lâyıkiyle bilmeyen beylerin teşviki ile dinî, destânî, ahlâkî konuları ihtivâ eden eserlerin terceme ve te'liflerine başlandı. Bu faâliyetin içinde bulunan müellif ve mütercimleri üç sınıfa ayırmak mümkündür: 1) Yukarıda zikrettiğim, ana lisânından başka bir dile lâyıkiyle vâkıf olmayan basit ve sâde türkmen beylerinin ve yine onlar gibi mütevâzi insanlar olan o beylikler ricâlinin teveccühünü kazanmak için onların anlayacağı dille Türkçe eserler yazan ve Arabça, Acemce eserleri Türkçeye terceme eden âlimler ve şâirler; 2) Kendi misyonlarını halka telkîn ile tarikat görüşlerini yaymak isteyen şeyhler ve kültürlü derişler; 3) Birçoğu bu ikinci sınıfa dâhil olup Tanrı'nın rızası ve Peygamber'in şefâati yanında geçimlerini de sağlamak için dinî ve destânî hikâyeleri, veyâ içinde dinî-ahlâkî telkîn unsuru bulunan, çoğu İran ve Arab menşeli aşk hikâyelerini sözlü ve yazılı bir biçimde halka nakleden kıssahânlar ve meddâhlar.

Halkın savaşı rûhunu diri tutmak için yazılan Peygamber gazâlarından, Hz. Ali'nin kahramanlıklarından bahseden eserler, Hamzanâmeler, Battalnâmeler, Danişmendnâme ve Ebâ Müslim hikâyeleri dinî ve kahramâne halk hikâyeleri büyük bir yekûn tutmaktadır. Bu hikâyelerde kahramanlar târihi hüviyetlerinden tamâmen sıyrılır, insanüstü olaylar, cinler, devler, kerâmet ve mucize unsurları da karışarak eser büyüleyici bir hüviyete bürünür.

İslâm ideâlini yaymak için, te'lif-terceme olunan pek bol sayıda eserler arasında siyer kitapları, Hz. Fâtıma'ya, Hasan'a, Hüseyin'e, Kerbelâ vak'asına dâir kitaplara da rastlanmaktadır. Yukarıda belirtilen yanında bu cinsden eserleri kaleme alanlar dinî bir ideâle sâhib olduklarından, eserlerini sırf sevab kazanmak kaygusuyla ve mümkün olduğu kadar geniş bir kitleye hitâb etmek gâyesiyle halkın anlayabileceği basit dilde yazıyorlardı. Şu veyâ bu beğîn himâyesini sağlamak veyâ câize koparmak endişesi gütmediklerinden eserlerinde bir ithâf kaydına rastlanmaz.

Diğer taraftan, eserlerini te'lif veyâ terceme ederken san'at endişesi güdenler Türkçenin Arabca ve Acemceye oranla daha

dar, daha kaba ve ifâdeye elverişsiz olduğunu söyleyerek, herhalde bu iki dili iyi bilen okuyucularından yaptıkları ifâde hatâları için özür diliyorlardı. Gerçekten, Türkçe'nin bir millî dil olarak teşekkül etmeye başladığı bu dönemde sözünü ettiğim ilk yazar ve mütercimlerin işi çok güçlü. Millî dil, diyorum çünkü Türkçe bu döneme kadar yalnız halk arasında kalmış, saray ve okumuşlar arasına girip resmî devlet ve san'at ve edebiyat dili olarak kabûl edilmemişti. Mücerred mefhûmları ifâde ve âheng husûsunda Farsça ve Arabca ile kıyaslanamayacak kadar hâm telakkî ediliyordu. Fâtih devriyle berâber başlayan san'at ve kültür hamlesi sonunda yetişen şâirlerde, söz gelimi Onaltıncı Asır başında yaşamış şâirlerdeki mısra âhengini o devrin manzûmelerinde bulmak hemen hemen imkânsızdır. Halbuki çok eski Kur'an tercemelerinde, hemen hemen her kelimenin Türkçe karşılığının verildiğini görüyoruz. Demek ki dilde mücerred kavramları ifâde eden kelimeler vardı. Buna rağmen Arab ve İran edebî mahsûllerinde asırların olgunlaştırdığı san'at hüneriyle âşinâ olmuş, o ince lafız ve mânâ oyunlarının mısra ve cümle âhenginin tadını almış olanlardan biri, *Mes'ud b. Ahmed, Süheyl ü Nevbahâr* tercemesinin mukaddemesinde Türkçenin elverişsizliğinden şikâyetle «Bir ehil kişi okuyup da âhenksizliğini anlar ve hiç terkib bilmezmiş, hiç söz tertibi bilmezmiş diye kendisini hor görür korkusundan utanıp kızardığını» söylemektedir. Yalnız *Gülşehrî*'dir ki, *Mantıku'ttayr*'ında, eserinin Attâr'inkine müsâvî olduğunu iddiâ etmektedir.

Gerek te'lif, gerek terceme yoluyla manzûm eser yazarların işinin güç olduğunu söylemiştim. Önlerindeki ilk engel Türkçeyi arûz kalıplarına yerleştirmekti. Hiçbirinin aklına millî vezin olan hece veznini kullanmak gelmiyordu. Ellerine geçmiş ozanlardan kalma, hece vezniyle yazılmış, örnek almaya değer bir uzun hikâye, bir destânî eser yoktu. Dedeleri İslâm kültürü dünyâsına İranlıların rehberliğinde girmişlerdi. İran kültür ve edebiyâtının zenginliği, ihtişamı onları hemen büyülemiş, kendi çok zengin göçebe kültürlerini, destanlarını, yâni sözlü edebiyat mahsûllerini unutmuşlardı. Hakları da vardı. Aksini yapmağa kalkışmak, bir konağın karşısına veyâ yanına ne kadar

muhteşem olursa olsun bir çadır dikmek gibi idi. Konak şeklinde bir çadır da dikilebilirdi. Burada izâhı yersiz sebeplerden dolayı onu da düşünemediler. Şimdi bu torunlar yeni bir vatanında yeni bir millet olurken İran şiirinden iki şeyi hemen almak durumunda idiler: vezin ve şekil. Aslında dedeleri o vezin ve şekillerle İran diline şâh eserler armağan etmişlerdi. Ama bunun idrâki içinde mi idiler? Evet, demek için elimde kesin bir delil yoktur.

Bir Farsça eseri Türkçe'ye çevirirken vezin yüzünden neler fedâ edildiğini, ne türlü güçlüklerle karşılandığını *Mes'ud b. Ahmed'in Süheyl ü Nevbahâr'ının* önsözünden öğrenelim:

*Bu arada özüüm hemîn neng durur
Bu türkün dili gen değül teng durur
Bu kim sâf ol türk dili ola
Kolaysar bigidür getürmek dile
Dahi dil ile söz karılırsa uz
Virür çâşnî nitekim aşâ tuz
Arabca veyâ pârsî ola lafz
Ki nazm olcâk türkiye gele lafz
Geh aslınca kalur gâh kalamaz
Zarûret olup vezn anı alamaz
Delim dürlü tagyir tebdil olur
Bu türkün dili bir aceb dil olur*

«Şimdi özüüm duyduğum utançtandır. Bu Türk dili geniş ve müsâid değil gâyet dar ve elverişsizdir. Yâni sırf Türk diliyle olsun deyip de ifâde etmek kolay gibi görünür. Dil ile söz iyi ve muvâfık bir şekilde âhengle karılırsa aşâ tuzun tad vermesi gibi bir çeşni verir. Arabca Farsa ola lafz Türkçe'ye, hem de manzûm olarak, aktarılınca, bâzan aslına uygun olarak kalır, bâzan kalamaz, değişir. Vezin zarûreti yüzünden bir çok mânâlar dışarıda kalır. Pek çok türlü bozulma ve değişme olur, ve Türkçe de tuhaf bir dil olur, tabîiliğin kaybeder.»

Hoca Ahmed, pek çok değişme bozulma ile Türkçe'yi tuhaf bir dil hâline getirmeden Arabça ve Farsça'daki güzel mânâ ve mefhûmları bu dile aktarmak mümkün değil, diyor. Bu husûsu nazar-ı itibâra almadan aktarmaya kalkınca da *Kadı Bürhâneddin'in* divânı oluyor. *Kadı Bürhâneddin'in* divânının

merhûm hocam Prof. Tarlan'ın selâhiyetle belirttiği gibi, lafız ve mânâ san'atları ve fikri muhtevâsı cihetinden *Nesîmî* müstesnâ, Fâtih devrine yâni *Ahmed Paşa* ve çağdaşlarına gelinceye kadar başka rakibi yoktur. Fakat imâle ve zihafarla dolu divânı da vezin kusûru bakımından benzersizdir. Bu şâir Türkçeyi arûza uydurmak için heceleri insanın zevkini bozacak şekilde uzatarak dilin tabîliğini bozmakla kalmamış, Arab, İrân ve kendisinden sonra gelen Osmanlı şâirlerince büyük kusur addedilen bir şeyi yapmış, hareketleri medli, medleri de harekeli duruma sokarak Arabça ve Farsça kelimeleri de bozmuştur. Şiirleri hece ile yazılmış gibi okumağa kalksanız bile bu sefer ritm kaybolmaktadır. Hulâsa divan muhtevâ ve sun'î san'at oyunları dışında tam bir âhengsizlik mecmûasıdır.

Yıldırım Bâyezid devrine, Osmanlı şiiri Ahmedî ile girecektir. Şurasını hemen hatırlamak gerektir ki, Osmanlılarda ilk saray edebiyâtı Yıldırım'ın çevresinde oluşmuştur. *Aşık Çelebi*'nin şu ifâdesinde bu duruma işâret vardır: «Herkes âsâr-ı terbiyet-i mihirden neşv ü nemâ inti'âş ve intişâ bulmak lâzım olduğuna binâen eşi'â-yı şems-i devletlerinden şuarâya dahi bi-hasbî'l-isti'dâd ol hisse-i feyz erişüp bâzı âsâr zuhûr etti.» Aşık demek istiyor ki, her şey gelişip büyümek derlenip toparlanmak için nasıl güneşe muhtâc ise, o da güneş gibi şâirlere ışığını saldı ve onlar da güç kuvvet bulup meyvelerini vermeğe başladılar.

Ahmedî'den önce, *Elvan Çelebi*, *Şeyhoğlu*, *Gülşehri* gibi şâirlerin elinde arûz vezni ile Türkçe şiir yazmak mes'elesi oldukça mühim ilerleme kaydetmişti. Başka bir şekilde ifâde etmek gerekirse, Türkçenin arûza uyabilecek kelime ve deyimleri belli olmaya başlamıştı. *Ahmedî*, bu kelime ve deyimleri büyük Fars şâirleri gibi mânâ ve lafız san'atlerine göre tanzim etmek husûsunda ilk başarılı örnekleri vermiştir. Bunu söylerken, Ahmedî'nin eserlerinin selefleri kadar Türkçe kelime ve deyimler ihtivâ ettiğini söyleyecek değilim. Ahmedî ile berâber Arapça ve Farsça'dan münevverlerin ve giderek halkın diline aktarılacak olan kelimelerin de kadrosu ta'yîn olunmuş bulunuyordu.

Yıldırım Bâyezid devrine kadarki dönemde Anadolu'da telif ve terceme eserlerin neler olduğunu belli başlı örnekleriyle

görelim : XIII. yüzyılda Anadolu'da yazılmış, meclislerde nakle-
dilip okunmuş *Battalnâme*, *Dânişmendnâme*, *Şeyh San'an Hikâ-
yesi* ve *Salsalnâme*'nin o zamanki dille yazılmış örnekleri bu-
gün elimizde mevcûd değildir. *Gelibolulu Âlî'nin Mirkâtü'l-
Cihâd* adlı eserinden öğrendiğimize göre, Selçuklu pâdişâhı
İzzeddin Keykâvüs'ün emriyle sultanın münşisi *İbni Alâ Dâniş-
mendnâme*'yi yazmıştır. II. Murad zamanında *Ârif Ali* adlı bir
şahıs o esere dayanarak yeniden kaleme alır. XIV. yüzyılın
başlarında yaşayan *Gülşehrî* de *Şeyh San'an Hikâyesi*'nin so-
nunda eserin arûzla ve kusurlu bir dille yazılmış olduğunu
bildiriyor ve onu mükemmel hâle getirdiğini, yeniden kaleme
aldığını söylüyor. Yazarları belli olmayan bu dinî-destânî
eserler dışında bu yüzyıldan bize kalan en mühim eserler
Ahmed Fakih'in *Çarhnâme*'si, *Şeyyad Hamza*'nın *Yusûf* ile *Ze-
lîhâ*'sı ve *Sultan Veled*'in babasının tasavvufi fikirlerini yay-
mak için kaleme aldığı *Rebâbnâme* ve *İbtidânâme* adlı mesne-
vilerinin Türkçe kısımlarıdır. Bunların en önemlisi olan Şey-
yâd Hamza'nınkinde aynı konunun daha sonraki yüzyıllarda
yazılmış örneklerinde görülenin aksine san'at ile vezin ve kâ-
fiye endişesi olmadığı gibi, aşk tarafı da pek sınırlıdır. *Ham-
dullah Hamdî*'nin, *İbni Kemâl*'in, *Yahyâ Bey*'in eserlerindeki
tasavvufi mânâ, mecâzî aşktan hakikî aşka geçiş şeklindeki
bir tefsire bu eserde rastlanmaz. Çeşitli hâdiselerden dinî ve
ahlâkî bir netice çıkarıp öğütler vermektir.

Ondördüncü yüzyılın son çeyreğine kadar, konuşmanın
başında hulâsa ettiğim sebeplerden dolayı, kasîde ve gazel tarzı
gibi İrân edebiyâtı nevilerine hemen hemen yok denecek kadar
az rastlıyoruz. Bir kere daha tekrâr edelim; bu tür edebî tarzın
husûle gelmesi için hükümdar ve saray çevresinin, Fars ülke-
lerindeki şartların bulunması, hattâ onları takdîr edecek oku-
muş, yetişmiş saray mensûblarının mevcûdu gerekti. Hiç de-
ğilse, devletin iç ve dış işlerini hallettiğine inanarak sarayında
oturup, anlasın anlamasın, sırf İran saraylarına özenerek bu
Türk san'at mahsûllerini dinleyecek sultanların, beylerin varlığı
lâzımdı. Bir örnekle ne demek istediğimizi daha da açıklığa
kavuşturalım :

Gelibolulu Âlî'nin Künhü'l-Ahbâr'da biraz mübâlağalı bir
tarzda naklettiğine göre, Germiyanoglu Şeyhî'nin kasîde ve

gazellerini dinlerken bıkkınlık duymakta imiş. Bir gün bir köylü gelip :

*Benüm devletlü sultânım akîbâtun hayır olsun
Yidüğün bal ile kaymak yürüdüğün çayır olsun*

diye başlayan bir güfte okur. Germiyanoglu pek hoşlanıp ozana bol bol ikrâmda bulunmuş. «Henüz bir hoşça söz işittim, mânâsını da edâsını da beğendim. Bizim Şeyhî bilmem ne söyler, över mi yerer mi? anlamam» demiş. Âlî'nin bu rivâyetinin sıhhatini tahkika kalkışacak değilim. Hâdise uydurma da olsa, bir gerçeği ortaya koyuyor ki, o da beylerin İran tarzı şiir geleneğine henüz yabancı oldukları ve o şiirlerdeki incelikleri anlayacak kültür birikiminden mahrûm bulunduklarıdır.

Bu gün elimizdeki ondördüncü yüzyıl mahsûllerini üç grupta toplamak mümkündür : 1) Manzûm dînî destanlar. Bunlar Peygamber'in, ilk müslümanların — bilhassa Hz. Âlî'nin — ve İbrâhîm Edhem gibi bâzı ünlü sôfilerin kahramânı olduğu efsânevi hikâyelerdir. İslâmî bilgisi pek derin olmayan Türk halk kitlelerinin ve yeni müslüman olmuş yerli ahâlinin dînî heyecanlarına cevap veren bu hikâyeler umûmiyetle Arab menşelidirler. *Kesikbaş Destanı, Güvercin Hikâyesi, Hz. Âlî'nin cengleri, İbrâhîm ve İsmail destanları, Ejderhâ Destanı, Hatun Hikâyesi, Veysel Karânî Hikâyesi* bâzılarının yazarı veyâ nâzımını belli olmayan mahsûllerle, *Sülü Fakih'in Yûsuf ve Zeliha Hikâyesi* ile *Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh'ı* bu tür eserlerdendir. Bunlar aruz vezniyle nazmolunmuşlardır. İçlerindeki kahramanlar akşamları evlerine dönen iş ve zenâat erbâbına bilhâssa uzun kış gecelerinde arkadaşlık yapmakla yetinmemişler, aynı zamanda ahlâk, fazîlet, fedâkârlık, kahramanlık gibi meziyetlerle birlikte dînî terbiye tâlim etmişlerdir. Bu hikâyeleri anlatan kişilere kassâs, meddâh, muarriif gibi sıfatlar veriliyordu. 2) Tekke Edebiyatı mahsûlleridir ki, en önemlileri *Gülşehrî'nin* ünlü *Ferîdüddîn Attâr'dan* bâzı değişiklikler ve mühim ilâvelerle terceme ettiği *Mantıku't-tayr* adlı eseri ile *Aşık Paşa'nın Garibnâme'sidir*. 3) Guruba dâhil ettiklerimiz daha sonra divan edebiyatı diye adlandırdığımız edebî ekolün ilk örnekleri olan, yâni belli bir kültür seviyesine hitâb eden, yüksek zümreyi hedef alan eserlerdir. *Kemâloğlu'nun Ferahnâme'si, Pir Mahmûd'un Bahtiyârname'si, Mehmed'in Işkname'si,*

Şeyhoğlu'nun Hurşid ü Feraḥşâd'ı, Ahmedî'nin İskendernâme'si, Cemşid ü Hurşid'i, ve Ahmedî'nin Çengnâme adlı eserleri belli başlı örneklerdir. Bunlar arasında yalnız *Ahmedî'nin Çengnâme'si* orijinâl olup diğerleri tercemedir. Vezin birinci gurupdaki eserlerle kıyaslanmayacak kadar iyi kullanılmıştır. Araya sıkıştırılan lirik parçalarda, gazellerde bâzı basit lafzi san'at oyunları görülür. Fakat asıl dikkatimizi çeken husûs İran'daki asıllarının aksine zevkperest ve maddî duyguları okşayıcı taraflardan arınmış, dinî, ahlâkî, didaktik bir mâhiyet arzeder oluşlarıdır.

Şimdi Onbeşinci yüzyılda, Fâtih devrine kadar zaman içindeki duruma bakalım :

Yıldırım, Anadolu beğliklerini ortadan kaldırmadan önce, yavaş yavaş kuvvetlenip küçük sultanlıklar hâline gelmeğe başlamış olan bu beğliklerde, İran'dan gelme şâir ve san'atkârlarla Anadolu'da yetişip İran tarzını takliden eserler yazan veyâ İran - Arab eserlerini terceme eden şâir ve âlimlerin saray çevresinde toplandığını ve sultanlardan himâye gördüklerini müşâhede etmekteyiz. *Şeyhoğlu, Hurşid ü Feraḥşâd'ı* Germiyanoglu Süleyman Bey adına yazdığını, fakat onun ölümüyle Yıldırım Bâyezid'e ithâf etdiğini söyler ve Yıldırım'ı da över. *Ahmedî* de *İskendernâme'sini* aynı Bey'e takdim için hazırlamışsa da, sonra Yıldırım'ın oğlu Süleyman Çelebi'ye ithâf etmiştir. İnanoğullarından Aslan Bey'in isteği üzerine *Mustafa b. Mehmed, İhlâs Sûresi'nin* tefsirini yazar. Aynı zât *Tebâreke Tefsiri'ni* de Yıldırım'ın babası I. Murad'a ithâf için te'lîf etmiştir. *Kul Mes'ud* da Aydınoğullarından Umur Bey'in emriyle *Kelile ve Dimne'yi* Türkçe'ye çevirmiştir. Demek oluyor ki saray edebiyâtı artık doğmuştu. Artık geriye dili ve müşterek estetik zevki doğurmak kalıyordu.

1402'de Ankara Meydan Muhârebesi'nde Timur'un zaferi henüz sağlanmış olan Anadolu Siyâsî Birliği'ni perişân etti. Bununla berâber Rumeli'de durum değişmedi. Yıldırım'ın şehzâdeleri arasında 13 yıl süren ve târihde Fetret Devri denilen taht kavgaları boyunca Anadolu'dan zengin ve münevver sınıfından müslim, gayr-ı müslim ahâliden pekçoğu Rumeli'ye göç ettiler. Bu yeni muhâcirlerin Rumeli'nin kültür hayatında ne gibi etkileri olduğu bahse değer bir mevzûdur.

Fetret devri olmasına rağmen bu devirde edebi faâliyet durmadı. Bilhâssa Yıldırım'ın oğlu Emir Süleyman şâirlere lütûfkâr davrandığı için *Ahmedî* ve *Ahmed-i Dâî* ona kasideler takdîm ediyorlardı. Nitekim *Selmân-ı Sâvecî*'nin *Cemşid ü Hurşid* adlı eserini Ahmedî, onun isteği üzerine terceme etmiş, aslında 2700 beyitlik eseri 5000 beyite iblâğ ederek birçok ilâve ile te'lif hâline getirmiştir.

Bu devrin başında iki mühim eser vücûda getirilmiştir ki, çok mühimdir. Biri *Süleyman Çelebi*'nin *Mevlid*'idir. Bu eserin ne kadarının Süleyman Çelebi'ye âit olduğu, ne kadarının sonra başkaları tarafından ilâve edildiği hâlâ kesin bir hükme bağlanmış değildir. Bence eserin asıl önemi Peygamber'in hayâtını Arab ve Acem mübâlağalarından ve coşkun Anadolu kıssahânlarının o zamana kadar bunlara ilâve ettikleri efsânevî unsurlardan hemen hemen temizlenmiş, hiç değilse İslâm âlemince müteber tanınan kütüb-i sitte'deki müteber hadislerdeki mâlûmât çerçevesine yerleştirmiş olmasıdır. İkinci mühim eser Ahmedî'nin *İskendernâme*'nin sonuna eklediği Osmanlı Târîhi bölümüdür. Osmanlı târihlerine bir başlangıç olması bakımından bu târihin ehemmiyeti büyüktür.

Çelebi Mehmed'in sekiz yıllık saltanat dönemini bu devreye ilâve edersek Sultan II. Murad devri her sâhada çok geniş bir terceme faâliyetiyle berâber Saray edebiyâtının bütün gelenekleriyle teşekkülü devridir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'nun muhtelif yörelerinde yazılan eserlerdeki şive farkları ortadan hemen hemen kalkmış, Osmanlı Türkçesi bu devirde ilk mahsûllerini vermeğe başlamıştır. II. Murad sarayında devrin âlim, şâir ve mûsikînaşlarını toplayarak onlara iltifatlarda bulunuyordu. Kendisi de mûsikîşinâsı. Alâkasını çeken, faydalı olduğuna inandığı eserleri Türkçeye terceme ettirmekdeydi. *Dânîşmendnâme* ile *Kâbûsnâme*'den birincisini tercemenin dilini beğenmeyerek yeniden yazdırması, ikincisini yine aynı sebebdan tekrâr terceme ettirmesi artık teşekkül etmiş bulunan titiz bir dil zevkinin varlığını haber vermektedir. Onun elimizde bulunan bir iki parça şiirinden vezne ve dile hâkimiyeti belli olmaktadır. Onun Şeyhî'nin bir kasidesinin başına matla olarak aldığı «Geçdi kılıçtan fiten-i rûzgâr» mısraı gerçekten mükemmeldir. Nitekim XVII. yüzyıl şâirlerinden *Sabri* de bir

kasidesine bu mısra ile başlamakla onun ikiyüz yıl sonra bile değerinin kabûl edildiğini isbât etmektedir.

Onbeşinci yüzyılda kılâsik İran estetiğinin şiirde ilk başarılı uygulamasını yapmış olan şâir *Şeyhî*'dir. Ahmedî ile de dost, hattâ onun talebesi olan şâirin Ahmedî'ye üstün tutulduğunu *Lâtîfî*, *Ahmedî* maddesinde, aralarında geçen bir hâdiseyi anlatırken haber vermektedir.

Şeyhî'nin san'atını esas itibâriyle beğenen *Tâcizâde Câfer Çelebi Hevesnâmesi*'nde onun *Hüsrev ü Şîrin*'inin fesâhatten uzak bulur ve «garîb elfâzı çokdur» der. Bu ifâdesiyle herhâlde *Hüsrev ü Şîrin*'de bulunan fakat daha sonra şiir zevkine uygun bulunmadığı için şiir dilinden atılmış Türkçe kelimeleri kasdetmiş olmalıdır. Bununla berâber *Âşık Çelebi*, bu mesnevinin Osmanlı edebiyâtındaki mesnevîlerin, daha doğrusu Anadolu'da yazılmış mesnevîlerin ilki olduğunu, çünkü kendisinden önce yazılmış olanların kıymetini sifra düşürerek adlarını unutturduğunu söyler. Bu mesnevîde dikkati çeken husûs içindeki aşk münâsebetleridir. *Şeyhî* bunları tevile kaçmadan, aşağı yukarı *Nizâmî*'ninkine denk bir açıklık ve san'atle vermektedir. Bilindiği gibi bu eseri başkaları tamamlamıştır. Fakat *Şeyhî*'ye âit olduğunda şüphe bulunmayan kısımlarda mistisizmden uzak bir realizm görülür. Asıl önemlisi artık önceki örnekleri gibi mevzûn mukaffâ söz dizisi değildir. İçinde tenâsüb, hüsn-i ta'lîl, leff ü neşr, tezâd vs. gibi san'atler vardır. Filhakika o da eserini II. Murad'ın isteği üzerine te'lif etmiş ve ona ithâf etmiştir ama, seleflerinde olduğu gibi mücerred bir hikâye anlatmak yerine o hikâyeyi süslemek, san'at oyunlariyle bezemek yolunu tutmuştur.

Şeyhî'nin divânının içindeki kasîdeler, gazeller ve mersiye-ler daha sonraki şâirler tarafından tanzir edilmiştir. *Necâtî Bey* birçok gazellerini tanzir etdikten başka nazîrelerin maktâ beytinde :

*Billâhi Necâtiye bu lutf u atâyı gör
Şeyhî olalı şeyhi şîri hasen olmuşdur*

diyerek onu üstad tanıdığını bildirmektedir. *Ahmed Paşa*'nın ve *Necâtî Bey*'in «Kerem» kasîdeleri onunkine nazîredir.

Prof. Ali Nihad Tarlan'ın bu sâhada ilk olmak şerefini muhâfaza eden Şeyhî Divânını Tedkik adlı kıymetli araştırması onun *Muizzî*, *Unsurî*, *Kemâl-i Hocendî*, *Hacô-yı Kirmânî* ve bilhâssa *Hâfız* ve *Selmân-ı Sâvecî* gibi şâirlerin mazmûn ve hayâllerini nasıl iktibâs ettiğini, onlardan nasıl etkilendiğini göstermektedir. Böylece Şeyhî bu yolu açarak daha sonrakilere örnek olmuştur demek, onu İrankârî şiirin ilk mümessili telakki etmek doğru olur sanırım.

Artık Fâtih'in İstanbul'u fethedişiyle yeni bir çığır açılacaktır. Şâirler saray tarafından himâye edilecek, in'âmât defterlerinde kendilerine muntazam tahsisât ayrılacak, saraya sundukları kaside ve gazellere câizeler alacaklardır. *Abdî'nin Camâsbnâme'si*, *Devletoğlu Yûsuf'un Vikâyenâme'si* gibi eserler XIII. yüzyıldanberi gelen dinî, destânî ve ta'limî manzûm eserlerin son basit örnekleri olacaktır. İran Selçukluları ve Atabeylerin saraylarında beslenmiş olan İran edebiyâtının hemen hemen bütün örnekleri Türkçe'de şekil ve muhtevâ olarak tekrâr edilecektir.

Burada bir noktayı bilhâssa belirtmek istiyorum. Divân şiirinin ilk mümessilleri — hattâ daha ileri giderek müessisler de diyebiliriz — *Ahmedî* Mısır'da, *Şeyhî* İran'da tahsillerini ikmâl etmişlerdi. Bu durumları onların neden yeni bir üslûb ve muhtevâ aramak yerine İran tarz ve üslûbunun ithâl ettiklerine bir ışık tutmaktadır.

Fâtih'in İstanbul'u fethiyle İran'dan akın akın gelen bilim ve san'at erbâbı ile İstanbul ve Anadolu medreseleri Fars ve Arab şâheserlerini aslından okuyup onlardaki incelikleri anlayabilecek kişiler yetiştirecek, te'lif ve terceme eserlerde san'at unsûru muhtevânın önüne geçecek, şâirlerin ne söylediğinden çok nasıl söylediğine ehemmiyet verilecektir. Artık basit bir dille yazılmış olan eski dinî destânî eserlerle, san'at cihetinden kusurlu bulunan eserler «Kıssahân hikâyesi, meddâh yâvesi» diye küçümsenecektir. Yenileri yazılmayacaktır. Fakat halk saray şâirlerinin san'atlı ve Farsça Arabça deyim ve kelimelerle zenginlenmiş yüksek edebî mahsûllerini anlayamadığı için, eskiler halk arasında, ordugâhlarda kopya edilerek elden ele okunup duracaktır.

KURTULUŞ SAVAŞI HÂTİRALARI'NDAN
DR. HÜSEYİN SUAD YALÇIN'IN ÜÇ ŞİİRİ

Fevziye Abdullah TANSEL

İstiklâl Savaşı'mızda, Yunan kuvvetlerini çok ağır yenilgiye uğratarak Garb Cebhesi'nde kazandığımız ilk meydan muharebesi Birinci (6 - 10 Ocak, 1921) ve İkinci İnönü (28 - 31 Mart — 1 Nisan, 1921) savaşlarıdır. Bunu Kütahya - Eskişehir (10 - 25 Temmuz, 1921), geceli - gündüzlü yirmibir gün süren Sakarya (23 Ağustos - 13 Eylül, 1921), Büyük Taarruz (26 - 30 Ağustos, 1922) sonunda kazanılan Başkumandan Meydan Muharebesi zaferleri ta'kib etmiştir; 30 Ağustos Zaferi, Dumlupınar Zaferi adıyla de anılan bu savaş, Sakarya Zaferi'nden bir hafta kadar sonra, 19 Eylül, 1921'de Büyük Millet Meclisi'nce Müşirlik (Mareşallık) rütbesi ve Gâzi unvânı verilen Mustafa Kemal tarafından idâre edilmiştir. Onun 1 Eylül, 1922'de, "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz.. İleri!..", emri, kahraman askerlerimizi ma'nen daha kuvvetlendirmiş ve İzmir'in kurtarılmasına, dolayısıyla Yunanlılar'ın denize dökülmesine yol açmıştır. Anadolu'nun düşmandan temizlenmesi ise, 18 Eylül, 1922 tarihindedir. 4 Kasım, 1922'de İstanbul'un T.B.M.M. Hükûmeti'ne geçmesi, bu ayın sonunda Trakya'nın teslimi ile yurdumuz bu felâketten kurtulmuştur.

İstiklâl Savaşı'nda, Anadolu'nun doğu ve batısında sürüp-giden, zaferlerle sonuçlanan, tarihimize altun yapraklar kazandıran kurtuluş mücâdelesini, edebiyatımızı da zenginleştiren eserler kazandırmıştır. Halk edebiyatımızın bu sâhadaki ilk eserlerini, elimizdeki malzemeye göre, Yunan kuvvetlerinin

15 Mayıs, 1919'da İzmir'de karaya çıkıp topraklarımızı ele geçirmeğe başlamasından, Mustafa Kemal'in 27 Aralık, 1919'da arkadaşları ile Ankara'ya gelip yerleşmesinden sonra meydana gelen seferberlik ve asker türküleri teşkil eder; bu anonim türkülerden sonra, tarih vak'alarının akışına uygun olarak muhtelif şehirlerimizin düşman eline geçmesi üzerine esirlik günlerinin acılarını, kurtuluş gayret ve ümidlerini yansıtan destanların baş gösterdiği görülür. Birçok şehirlerimizin kurtuluşu, düşmanı geri püskürten meydan savaşları üzerine söylenilen destanlarımız da az değildir. Cumhuriyet'in ilânından sonra, bunlara konu teşkil eden tarih vak'alarının yeniden canlandırıldığı ve yıllar boyunca söylenilen şiirleri de katarsak, Halk Edebiyatı'mızın İstiklâl Savaşı ile ilgili zengin örneklerinin gözlerimiz önüne serildiğini söyleyebiliriz¹.

Aydın sınıf şâirlerimizin İstiklâl Savaşı'mız hakkında yazdıkları, ozanlarımızinkine göre, pek tabi'i olarak edebî nevi'ler bakımından çok zengindir. Makâle, musâhabe, hikâye, roman, hâtıra, v.b. hemen her nevi'de eserleri, daha çok şiirleri içine alan zengin bir İstiklâl Savaşı edebiyatını da kazanmış buluyoruz. Bu sâhadaki eserlerin çoğu o devrin ünlü şâir ve nâsirleri tarafından yazılmıştır; o yıllarda san'at hayatına başlayıp sonradan şöhret kazananların, hattâ Liseli, Üniversiteli gençlerin bile bu yoldaki eserleri arasında edebî kıymet bakımından üzerinde durulmağa değerler de sayıca az değildir².

Halk edebiyatımıza âit, İstiklâl Savaşı hakkındaki destanlardan ba'zıları askere alınmış olan, kahramanlıkları dolayısıyla neferlikten Onbaşılık, Çavuşluk rütbesine yükselen gâzi ozanlar, yaşlılık, hastalık, v.b. sebeplerle savaşa katılamayan, olubitenleri görenlerden duyan, o günlerin heyecânını yaşayan

1 Fevziye Tansel, *Atatürk hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler, Belleten* (1919-1938), c. xli., nu. 167, Temmuz, 1978, s. 465-94).

2 Fevziye Tansel, *Atatürk hakkında Aydın Sınıf Şâirlerimizin Yazdığı Eserler* (1915-38), *Belleten*, c. xlv., nu. 1977, Ocak, 1981, s. 287-325. Tarih vak'alarının tesbitinde faydalandığımız kaynaklar, birinci notta kaydettiğimiz incelememizde ve bunda kaydedilmiştir (S. 468, not—9; s. 290, not—9). Türk Tarih Kurumu'nda 17 Nisan 1981'de verdiğimiz *Atatürk hakkında Şiirler, Bunların Tarih ve Edebiyat Bakımından Değerlendirilmesi* adlı konferansımızda, her iki zümreye âit

Halk şâirlerimiz tarafından söylenilmiştir. Aydın sınıf şâir ve nâsirleri arasında da, İstanbul'dan kaçma yolunu bulup Anadolu'ya geçerek Kuvây-ı Milliyye (Milli Kuvvetler)'e katılanlar da az değildir. Bunların kimler olduğu, va'azlarıyla, cebhelerde askerlerimize hitâbeleriyle, şiirleriyle, hemen her nevi'deki yazılarıyla, kısacası fi'len ve kalemleriyle, halka ve askerlerimize sabır, ma'nevî güç aşılama için nasıl çalıştıkları ise, İstiklâl Savaşı edebiyatının ele alınıp işlenilmesi gerekli başlıca konularından biridir; makâlemizin sınırını aşmamak için, böyle şâirlerimizden birinin, yalnız Hüseyin Suad Yalçın'ın müşâhadelerine dayanarak yazdığı üç şiirini ele almış bulunuyoruz.

Hüseyin Suad Yalçın (H. 1284/1867 — 21 Mart, 1942), şiirleriyle Servet-i Funûn devri'nde şöhret kazanmağa başlamış, ömrünün sonuna kadar edebiyat sâhasında eserler vermiştir. Tiyatro eserleri, 1908'den sonra, çoğunu Kâve, Kâve-i Zâlim mahlaslarıyla yayımladığı mizâhî şiir ve hicviyeleri de kayde değer. Ondokuz yaşında iken Tıbbiyye Mülkiyye Mektebi'nden Doktorluk diploması almış, Midilli'de, İstanbul'da Belediye doktorluğu vazifelerinde bulunmuş, Sûriye Sıhhiye Müfettişliği'ne ta'yini üzerine Şam'a gitmiş, orada on yıl kalmıştır. Kendisi tarafından yazılan resmî hayât çizgisine göre II. Meşrûtiyet'in ilânından sonra İstanbul'a gelince Meclis-i Kebîr-i Sıhhiye a'zâlığına seçilmiştir. Birinci Dünyâ Savaşı'nın sonuna kadar aynı vazifede çalışmış, sonraları bu dâirenin kaldırılması üzerine oradan ayrılmıştır. Mütâreke ve Millî Mücâdele'den son-

eserler ayırdedilmeksizin, söylenilip yazıldıkları zamâna göre birlikte sınıflandırılmıştır. T.T. Kurumu'nun Atatürk Konferansları dizisinde basılacak olan bu konuşmamız metnine, ilk iki araştırmamızdan sonra elde ettiğimiz ba'zı yeni bilgiler ilâve edilmiş, önlardaki birkaç yanlışımız düzeltilmiş bulunmaktadır. Bunlarda ve Mustafa Kemal hakkında Düşürülen Tarihler ve Bunların Edebî Tarihi Değeri başlıklı incelememizde (Belleten, c. xiv/a, nu. 180, Ekim, 1981, s. 513-35), yalnız Mustafa Kemal'den bahsedilen şiirler üzerinde durulmakla beraber, bunların çoğu, pek tabii olarak İstiklâl Savaşı'mızla da ilgilidir. Sonraları elde ettiğimiz bilgi ve metinlere dayanarak, bu çalışmalarımızı tamamlayıcı bir inceleme hazırlamakta olduğumuzu, yakında Belleten'de neşredeceğimizi de söyleyelim.

raki resmî işi, deniz yolları, bu arada Ankara Vapuru doktorluğudur³.

Hüseyin Suad Yalçın'ın bu resmî hayât çizgisinden, yanılmıyorsak, Sıhhiye Büyük Meclisi'nin tasfiyesi üzerine açıkta kaldığı sıralarda İstanbul'dan kaçıp Millî Kuvvetler'e katıldığı anlaşılır.

Efzâyiş Suad'ın eserinden, Hüseyin Suad'ın rûhî hangi sebeplerle İstanbul'dan kaçmak istediği, bu işi kıyâfet değiştirip asker elbisesi giymekle başardığı, gittiği yerlerde doktorluğu dolayısıyla fi'len nasıl çalıştığı hakkında kısaca bilgi ediniyoruz: "H. Suad, Türk askerine karşı, en yüksek rütbeli generalinden en küçük neferine kadar rûhunda hüznle karışık bir mahabbet beslerdi. Al sancağımıza bakarken heyecândan yüzü kızarır, asker geçerken gözleri dolardı. Ne yazık ki asker olamamıştı; fakat İstiklâl Savaşı'nda, memleketi düşmandan kurtaran bu askere, hiç olmazsa ilk esvabını İstanbul'dan binbir müşkilâtla te'min etmekle bir nevi' vatan borcunu ödemiş olduğuna kanâat getiriyor. Anadolu'yu baştan-başa dolaşırken köylerde, hanlarda, bütün o gezdiği yerlerde doktorluğundan istifâde ederek hastalara bakıyor, reçeteler, raporlar yazıyor,, denilmektedir⁴.

3 Hüseyin Suad'ın eserleri hakkında kısaca bilgi edinebilmek için şu eserlere bakılabilir: Celâl Sâhir, *Hüseyin Suad Bey (Nevsâl-i Millî—1330, İst., Artin Asadoryan ve Mahdûmları Matbaası, s. 61).*—Hikmet Feridun, *Bugün de Diyorlar ki, İst., 1932, Burhâneddin Matbaası, s. 71-76.*—İ.E.M. Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri, c. ix., İst., 1940, Maarif Matbaası, s. 1745-47.* Müellifin isteği üzerine, kendisi tarafından yazılan hayât çizgisi ve eserleri hakkında verilen bilgiyi içine almaktadır.—Efzâyiş Suad, *Hüseyin Suad Yalçın ve Şiirleri, İst., 1943, Halk Basımevi, 125 sayfa.*—İ. Alâaddin Gövsa, *Türk Meşhurları, İst., b.y. b.t. yoktur; s. 400-401.*—Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Fasikül: 14, İst., 1973, Millî Eğitim Basımevi, s. 1048-49.* Bunlar dışında, hakkında ba'zı makaleler, röportajlar da vardır. Kardeşi Hüseyin Câhid'in makalesi, onun resmî, husûsî hayatını ba'zı yönlerden aydınlatma bakımından kayde değer (*Dr. Hüseyin Suad Yalçın, Yedi Gün mec., c. xix, nu. 473, 3 Mart, 1942*). Hayâtı ve eserleri hakkında, esâslı çalışma verimi monografi bir yana, bir makalenin de yazılmamış olmadığını üzümlere söyleyim.

4 Efzâyiş Suad, a.e., s. 25.

İstiklâl Savaşı sırasında, 1919-21 yılları arasında, tanınmış Fransız gazetecilerinden Berthe Georges - Gaulis, muhâbir olarak üç defa memleketimize gelmiştir. Siyâsî hâdiselerin iç-yüzünü kavramakta usta olan bu kadın gazeteci, Anadolu'nun birçok şehirlerini görmüş, yüksek rütbeli askerlerimizle, hattâ Mustafa Kemal ile de görüşmüş, edindiği bilgileri, gördüğü savaş sahnelerini, Türk'ün vatanseverliğini, kahramanlığını, Yunan zulmünü, bir dostumuz olarak Fransız basınına o günlerde iletmeği başarmıştır. 1921 Şubat'ında İstanbul'a gelen Berthe Georges-Gaulis, Anadolu'ya geçebilmek için bir hayli uğraşıp, 15 Mart, 1921'de bir İtalyan vapuruna binebilmiş, İzmir, Rodos yoluyla 20 Mart, 1921'de Antalya'da karaya çıkmış, Ankara'ya gidebilmek için izin alma mes'elesiyle de epeyi uğraşmıştır. Burdur, Afyon-Karahisar, Bursa'da bir süre kaldıktan sonra, Eskişehir'den birkaç kilometre uzaklıkta bulunan İsmet Paşa'nın savaş cebhesi Gündüzbey'e 1921 Nisan'ında ulaşabilmiştir. Buradan sonra, Bursa yoluyla Bilecik'e geldiği anlaşıyor. Bu yolculuğu sırasında gezdiği yerleri, o savaş sahnelerini hemen her yönüyle anlatıp canlandıran bu zeki gazeteci, bu Ankara yolculuğu sırasında Bilecik'in o savaş günlerindeki hâlini anlatırken, orada tanıştığı Hüseyin Suad hakkındaki fikirlerini de kaydetmiştir :

"Söğüt'ten sonra, yine yakılmış ve terkedilmiş köylerden geçtik. Ba'zan harâbelerde bir tek kedi bekçi gibi kalmış, ba'zan küller üzerinde perişân bir âile çadır kurmuş.. Yıkılmış bir köprü, tamâmıyla harâb olmuş bir tiren istasyonu : Bilecik Garı.. Onsekiz ay önce buralardan geçerken gördüğüm güzel Bilecik şehri şimdi iskelet hâlinde..

"Küçük kâfilemize yeni bir dost katıldı : Suad Bey.. Bilgin, ince, nüktedân, hâzır-cevâb eski bir Osmanlı Efendisi.. Amma bu vasıflara ilâveten şimdi Yeni Türkiye'nin milliyetçi hamlesini ve rûhunu da eklersek, o zamân kendisini daha iyi tanımış oluruz. Bize şöyle diyor : *Ba'zan ağlamamak için gülmek lâzım!* Böylece, gülüşünün altında gizlenen ateşli fikir ve düşüncelerini ne güzel bir biçimde anlatıyor!.., denilmiştir. Berthe Georges-Gaulis, yolculuklarının bundan sonraki safhalarını, bir

felâket ve acılar diyârı Bilecik'te ve Küplü'de neler görüp duyduklarını, o günlerde İnegöl'deki Türkler'in, kasabalarına gelen Yunan askerlerine baltalarıyla karşı koyup onları nasıl kaçırdıklarını, bir hafta öncesine kadar Populas'ın yönetimi altında bulunan Pazarcık'ta Yunanlılar'ın herşeyi yakmağa vakit bulamadan çekilip gittiklerini, oradan ayrılınca, yol boyunca sekiz saat, Birinci Tümen Suvârî Taburu'nun etraflarında dolaşarak ilerlediğini, bu manevralarını, "yolun iki yanındaki tepelere tırmandıktan sonra, aynı hızla aşağı,, inerek kanatlanmış gibi nasıl yol aldıklarını, v.b., görüp işittiklerini epeyi etraflıca anlatmıştır⁵. Bütün bunlar, aynı kâfileye Bilecik'te katılmış bulunan Hüseyin Suad'ın de oradan Ankara'ya kadarki yolculuğunu bir bakıma aydınlatmaktadır.

Hüseyin Suad'ın 15 Mayıs, 1919'da İzmir'in, 16 Mart, 1920'de İstanbul'un işgâli üzerine yazdığı şiirleri, İstiklâl Savaşı'nın başlangıcından itibaren kaleme sarıldığını gösterir. *Hücum Borusu*⁶ ile *Elhân-ı Meldî*⁷ başlıklı şiirleri Birinci ve İkinci İnönü zaferlerinin kazanılması dolayısıyla yazılmış, o günlerde sığağı-sığağı neşredilmiştir. *Der-Vasf-ı Ankara* başlıklı,

*Ne duyarsan kalemim söyle riyâdan gayri
Mesnedim kalmadı dünyâda asâdan gayri
Çaldılar paltomu bir handa gelirken yolda
Kalmadı bir giyecek köhne abâdan gayri*

beyitleriyle başlayan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının (23 Nisan, 1920) birinci yıl dönümü günlerinde yayımlanan⁸ şiirinden 25 Nisan, 1921'den önce Ankara'ya gelmiş olduğu an-

5 Berthe Georges-Gaulis, **Kurtuluş Savaşı sırasında Türk Milli-yetçiliği**, İst., 1981, Sebât Matbaası, s. 117-39. Bu mühim eser, müellifin *Le Nationalisme Turc* (Paris, Librairie Plon, 1921) adlı kitabından Cenap Yazansoy tarafından dilimize çevrilmiş, Rado Yayınları **Tarih ve Edebiyat Dizisi**'nin 4'üncüsü olarak neşredilmiştir.

6 **Yeni Gün** gazetesinden alınarak, 17 Ocak, 1921 tarihli, **Terce-mân-ı Hakikat**'te yayımlanmıştır. Şâirimizin **Kâve Destanı** adlı eserinde de vardır (İst., 1339-1923, s. 104 v.d.).

7 **Yeni Gün**'den naklen, **Terce-mân-ı Hakikat**, 29 Mart, 1921; a.e., s. 9.

8 **Vakit** gzt., 25 Nisan, 1921; a.e., s. 10 v.d.

laşılır. Onun İstiklâl Savaşı hakkında başka şiirleri vardır⁹; bunlar arasında edebî bakımdan en değerli olanlarını, o savaş yıllarında dolaştığı yerlerde gördüklerini, işittiklerini canlandırıp anlattığı, metnlerinin bütününe vereceğimiz *Anadolu Hâtıralarından* dizisini meydana getiren üç şiiri teşkil eder.

1. *Tüney'de Bir Gece — Hisse-i Cürüm*¹⁰, Hüseyin Suad ile arkadaşlarının, dondurucu, karlı bir kış akşamında güçlüklerle nasıl yol aldıklarını, nihâyet barınacak bir yer bulabileceklerini müjdeleyen bir ışık gördüklerini tasvirle başlar. Hikâyeye giriş vak'ası, Çankırı ile Kal'ecik arasındaki küçük bir köy olan Tüney'de, Ayşecik adlı bir köylü kadının evinde misâfir edilmeleridir. Ayşecik'in kocası Ahmed, iki yıldanberi askerde, o sıralarda İnönü'dedir. Üç-dört çocuğuyla köyde kalan Ayşecik, önceleri Ahmed'den köye her hafta getirilen mektupların o kış arkası gelmediğini, beş-vakit'te düşmanın de-

9 *Vermeyiz İzmir'i* başlıklı şiiri, 22 Mayıs, 1919'da, Fâtih'te, Belediye karşısındaki mitingde Fahreddin Hayri Bey tarafından okunmuş, tam metni de verilmiştir (*Dünkü Miting*, *Memleket* gzt., nu. 103, 23 Şa'bân, 1337/23 Mayıs, 1335/1919). "İzmir'in işgalinden sonra Sultan Ahmed Meydanı'ndaki mitingde okunmuştur., kaydıyle de yayımlanmıştır (*Yarın* mec., nu. 31, 17 Mayıs, 1338/1922). Sultan Ahmed Meydanı'nda, biri 23, öteki 30 Mayıs, Cuma günleri iki miting yapılmıştır (*Memleket* gzt., nu. 103, 111, 24 ve 31 Mayıs, 1335/1919). İstiklâl Savaşı'na dâir başka eserlerine örnek olarak 16 Mart — *Oğlum Safvet'e* ile, *Ayşe'den Veli'ye*, *Veli'den Ayşe'ye* adlı iki mektubunu, 25 Temmuz, 1921'de Eskişehir ric'ati dolayısıyla okunan, *Kahraman Ordu Kumandanları'na* sunulan *İşyan*, *Olmadı mı, Paşamız'a*, *Âferin*, *Zafer Türküsü* başlıklı şiirlerini verebiliriz (*Kâve Destanı*, sırasıyle bk., s. 101, 62, 65, 67, 71, 75, 79, 102). 7 Kasım 1920'de ilân edilen *İstiklâl Marşı* musâbakasına da katılmıştır (Bu musâbaka hakkında daha çok bilgi için bk. F.A. Tansel, *Mehmed Âkif Hayâtı ve Eserleri*, İst., 1973, İrfan Matbaası, s. 96 v.d.). H. Suad'ın *Marş*'ının tam metni, Hasan Basri Çantay'ın eserinde vardır (*Âkifnâme*, İst., 1966, Ahmed Said Matbaası, s. 73-74).

10 *Servet-i Funûn*, mec., c. İvii., nu. 1481—7, 1 Kânûnisânî (Ocak), 1341/1926, s. 102 v.d.). Tüney dolayısıyla, "Kengiri ile Kal'ecik arasında küçük bir köydür., notu verilmiştir. Kal'ecik (Kal'acık) Ankara'nın doğusunda, yirmi köyü içine alan bir kasaba (ilce)dir ve Kengiri (Çankırı) ili'nin batısındadır (*Türkiye Mülki İdare Bölümleri ve Bunlara Bağlı Köyler, Belediyeler*, T.C. İç İşleri Bakanlığı İller İdâresi Genel Müdürlüğü, Ankara, 1971, Başbakanlık Basımevi, s. 72, 90). Efsâyiş Suad'ın neşrinde (a.e., s. 72-82), H. Suad'ın dip-notu yoktur.

nize dökülmesi için duâ ettiğini anlatarak içini dökerken, avluya birden, atlı birkaç askerin girdiğini görürler. Bunlar, Ahmed'in otuz gündenberi asker kaçağı olduğunu, ordunun aldığı son karâra göre, "kıt'asından kaçanın köyde kalan,, âilesinin mutlak o köyden çıkarılması lâzım geldiğinden, onu tutuklayacaklarını haber verirler. Hikâye'nin bundan ötesi, Aysecik'in, kocasının asker kaçağı olmayacağına nasıl inandığını, bu yüzden kendisi de suçlu sayıldığı için üzüntüden ne hâllere girdiğini, orada bulunanların bir kurtarma yolu bulmadıklarını, Anadolu kadınlarının bu savaşlar uğruna nasıl fedâkârca çalıştıklarını anlatan vak'a ve konuşmalarla yürütülmüştür. Hikâye, ferahlatıcı bir vak'a ile sona eriyor: Postacı, Ahmed'in İnönü'den selâmla, hasretle dolu mektubunu getirince, onun kaçmadığı, askerde olduğu anlaşılır; hepsi neşelenerek, artık ısınıp dinlenebilecekleri o evden içeri girerler.

Anadolu Hâtıralarından :

TÜNEY'DE BİR GECE HİSSE-İ CÜRÜM

*Ne kadar donduk_o gün karlara battık-çıkttık,
Görebildik hele en sonra yakından bir ışık.
O kadar sisli karanlıktı bu kış akşâmı,
Dikkat etmezsek_uzaktan göremezdik adamı.
O ne akşâmdı amân... Siz bunu hiç sormayınız,
Geçsin_efsâne-i eyyâma bu şîrim yalnız..
Bizi bir köylü kadın aldı misâfir evine;
Geldi eşyâmızı kaldırdı küçük kız Emine.
İki-üş sıska çocuk vardı, fakat yoktu baba,
İki yıldanberi askerde imiş Ahmed Ağa.
İki-üş sözle kadın derdini anlattı bize,
Sevinirmiş gâvur-oğlu dökülürse denize!
Beş-vakit'te bu imiş zikri, duâsî, dîni,
Bekliyormuş gâvurun mahvolarak gittiğini.
Getirmiş köye her postada Gâzî Ya'küb,
Ona Ahmed Ağa'dan zarfı bozuk bir mektüb;
Okutur dâ İmam'â her iki-üş günde bu kış,
Aysecik — ismi zavallî kadının — ağlarmış.*

İki aydanberi mektupları kesmiş Kolcu,
 Ne gelen varmış_o ilden, ne geçen bir yolcu.
 Daha biz anlamadan, dinlemeden her derdi,
 İki-üç athı, küçük avluya birden girdi.
 Gelen_askerdi, kadın koştu, "Zafer mi?" diyerek,
 Nekadar canlı idi Ayşe'de görsen bu dilek..
 Askerin gülmedi lâkin o gazûbâne yüzü,
 Dediler, "Haydi kadın, haydi, çabuk koş öküzü,
 "Çıkacaksın yola şimdi nekadar yağsa da kar..
 "Ahmed_askerden_otuz gün oluyor etti firâr!.,
 Bu felâketli haberden kadının döndü başı;
 Boşanıp gözleri, bilmem nekadar aktı yaşı.
 "Nekadar ister_isen ağla, bayıl, düş, inle;
 "Ordunun verdiği en son şu karârî dinle :
 "Kıt'asından kaçanın köyde kalan âilesi
 "Çıkacak mutlak_o köyden....,

Çekerek son nefesi
 Düştü bir anda kar'ın üstüne artık bitti;
 "Ahmed'im kaçmadı, kaçmaz!., diye feryâd etti.
 Nekadar biz de cemâatle recâ ettikse
 Bulmadık çâre tazarru'la müessir ye'se..
 Ne meded umdu, ne birşey dedi bi-çâre kadın
 Baktı etrâfa tevekkül ile baygın-baygın..
 Bir sükût ortalığı kapladı, zulmet çöktü;
 Ağlayan Ayşe'ye şimdi bu karanlık göktü..
 Deldi sandım beni en hisli yerimden bir ok,
 Neye Yâ Rabbi dedim, bizde kadın kıymeti yok!
 O kadınlar ki — gözümlê nekadar gördüm ben —
 Yağmur_altında, kar_altında, bayırdan, dereden
 Geçerek bir kocaman orduya herşey taşıdı;
 Yokken_evlâdına köydê bakacak süslü dadı,
 Islanırsâ bozulur belki bu cebhâne diye,
 Çocuğundan çekerek yorganı etti hediye..
 İkiyüz, belki de üçyüz kilometre giderek,
 Yemedi bir gece yollarda sıcak, taze yemek.
 Yürüdü, hep yürüdü, durmadı, dağ-taş yürüdü;
 O hak_etti nineden emdiği şefkatli südü!

Böyle olmakla berāber yine evlād-ı vatan,
 Onu mahkūm ediyor, çünkü kaçak bir kocadan
 Hisse-î cürm alıyormuş... Aman, aklım duracak,
 Bu ne insāf ve adālet.. Bu ne zulm-î mutlak..
 O firār etti isē dahli nedir Ayşecik'in,
 O fedākârlığa karşı bu zulüm çok çirkin..
 Bu gazā uğruna onlar ne fedā etmediler,
 Nekadar nankör olur, zālīm olur kalb-i beşer..
 Ayşe, Ahmed... Bu isimlerle vatan kurtuldu;
 Bu isimlerle bizim oldu muzaffer ordu!
 Tām bu esnāda gelen postacı Gāzī Ya'kūb,
 Yine Ahmed'den iletī küçücük bir mektūb
 İnönü'nden geliyordū bu gazā mektūbu
 İçi elfāz-ı tehassürle, selāmlarla dolu..
 Anlaşılmıştı hatā, başkası etmişti firār;
 Ahmed'in kaçtığı hakkında verilmiş bu karar.
 Baktılar künye-i bālāsına mektūbun, evet,
 Ahmed askerde imiş, kaçmamış... Artık nevbet
 Geldi yerlerde yatan, ağlayan öksüz kadına;
 Çünkü çoktanberi hicrān çekiyordu o ana..
 Dedi, bir reng-i sitem kaplayarak gamlı yüzü :
 "Koşayım mī varayım kağnıya cansız öküzü?
 "Çok şükür yüz-karasından beni Tanrı'm korudu,
 "Ahmed'im kaçmaz eğer kaçsa bütün bir ordu!
 "Ahmed'im kaçmamış iştē beni artık bırakın,
 "Bu kelepçeyle ipi düşmana, Yūnān'a takın..
 "Haydi koş git İmam'ā, haydi Hasan, haydi Memiş;
 "Okusun mektubu gelsin, bana Ahmed ne demiş;
 "Haydi Gülsüm, Eminē, ner'de ninem, ner'de, bakın,
 "Yolcular dondu soğuktan, tezeğī bolca yakın!.,
 Kimsenin kalmadı kalbinde tereddüd eseri,
 Cümlemiz neş'elenip girdik o evden içeri..

2. Kısmet'in Mandası adlı hikāye, yine kışta-kıyâmette güçlkle sürdürülen bir yolculuğun tasviri ile başlar¹¹. Kasta-

11 Servet-i Funûn mec., nu. 1491—17, 12 Mart, 1341/1926, s. 263-65). Efzâyiş Suad, a.e., s. 25-28); dip-not eksiktir.

monu ile İnebolu arasındaki Ecevid adlı konak yerine doğru yol alırlarken ¹², arabaları birdenbire durur; çünkü o karlı yolun üstünde, kadınlar ve çoluk-çocuk kalın bir iple bağladıkları bir manda ölüsünü çekmektedirler. Bu, askerin gece dağ başında ölen mandasıdır. Derisinden sekiz-on çift sağlam çarık yapılabilceğini düşündüklerinden sâhibinin onu birgün gelip nasıl olsa bulacağı hana götürmektedirler. Bunlar önde, Hüseyin Suad ve arkadaşlarının bindiği yaysız araba arkada, nihâyet Ecevid'deki hana ulaşırlar. H. Suad, o gece handa uyurken oda kapısı vurulur; üç asker, şakacı bir adam olan Hancı İsmâil Ağa, Cebhâne-kolu'ndan ve ölen mandanın sâhibi Kismet Efe içeriye girerler. Kismet Efe, mandasını Cebhe'ye götürmediğinden bir ay habsedilecek, mandanın öldüğünü bildiren bir rapor alırsa suçsuz sayılacaktır. Kismet Efe, Menzil-hâne'dekilere ¹³ çok sevdiği o koca mandasının günde beş okka samanla yaşayamayacağını söylemişse de derdini anlatamamıştır. Aslında manda açlıktan ve soğuktan ölmüştür. Kismet'in anlattıklarını dinleyen Hüseyin Suad, Baytar olmadığı hâlde raporu yazmağa başlar: "Şubat'ın altısında, açlıktan ve soğuktan donarak,, diye yazmak Kismet Efe, öyle yazarsa, Menzil'de saman eksikliğinin meydana çıkacağını, rapor düşman eline geçerse onları sevindeceğini öne sürer; şâirimiz, onun ecel aldı, veyâ göğsü tıkanarak öldü yollu birşeyler yazılması lâzım geldiği hakkındaki isteğine uygun bir rapor hazırlamıştır. Hikâye, bu raporu almağı başaran Kismet Efe'nin duyduğu minnet ve sevincin anlatılmasıyla sona ermiştir.

Anadolu Hâtıralarından :

KISMET'İN MANDASI

*Yine bir kıştı, kıyâmetti, sefâletti amân,
Tipiden, kardan_o gün kalmadı bir kimsede can.*

12 Şâirimiz tarafından, "Ecevid, Kastamonu ile İnebolu vasatında, fevka'l-âde güzel bir konak mahallidir,, dip-notu kaydedilmiştir.

13 Menzil, menzil-hâne : Posta tatarı beygirlerinin durdurulduğu, bulunduğu yer, posta konağı.

Ecevid ner'de diyordum, "daha çok var mı Hasan?,"
 "Görünür şimdi bayırdan,, dedi, "ner'deyse o han!,,
 Kardan etrafı nasıl görmeli, yaysız arabam,
 Durdu birdenbire artık çilemiz oldu tamām!
 Yolun üstünde kadınlarla çocuklar, kızlar,
 Çekiyorlardı kalın iple büyük bir canavar.
 "Askerin mandası ölmüş,, dediler, "yolda yazık!
 "Derisinden sekiz-on dāne çıkar zorlu çarık!,,
 Dağ başında bırakılmaz, gece ölmüş manda,
 Gelir elbette bulur sāhibi birgün handa..
 Onlar en önde, biz en arkada gittik-gittik,
 Girebildik hana en sonra fakat hep bittik!
 Gece rāhatla uyurken kapıyı vurdu biri,
 Hancı İsmāil Ağā, sonra üç asker içeri
 Girdiler.. Ben şaşa-kaldım bu vakitsiz gelişe,
 Hancı pek nekre idi, "Şaşma!,, dedi, "Gül bu işe,
 "Seni doktor diye duymuş da bizim Kısmet Efe
 "Bir rapor süreti yazdırmağa geldik herife,
 "Haydi yaz, işte kalem, işte kâğıd hepsi hazır,
 "Fukarā kalbini yapmak da ibādet sayılır.
 "Çıkacaktır yola Kısmet bu sabāh erkenden
 "Çünkü Cebhāne Kolu'ndan koğulur ayrı düşen!,,
 "Hasta kim, Kısmet Efē?,,
 "Hasta falan yok, ölü var;
 "Herkesin gözleri üstünde idi, değdi nazar..
 "Yolun üstünde düşüp kaldı zavallı mandam,
 "Acınırdım bu kadar, ölse benim dē öz anam.
 "Ne de arslandı, fakat neyleyeyim açlık bu,
 "İki gündür ona zehr oldu bütün içtiği su.
 "Günde beş okka samanlā koca mandā yaşamaz,
 "Arpa ister, kepek ister bu karınlā bu boğaz.
 "Dedim ammā bunu Menzil'dekiler anlamadı,
 "Gitti pek boş yere hayvan, buna kalbim kanadı!
 "Aldım ammā derisinden de, başından da nişān,
 "Menzil'in korkuyorum ben yine zulmünden inan..
 "Bir laportē yazıver sen de tamamlansın o iş,

"Bana Menzil'de dayak atmasın Ahmed'le Memiş.
"Mangam olsaydı darılmazdı, gücenmezdi alay,
"Beni bir manda için habse tıkarlar bir ay.
"Sana çok yalvarırım, yaz bana birşey, gideyim,
"Kalmasın korku bugün, sonrası Allāh Kerīm!.,
Güldü İsmāil Ağā, "Yaz!., dedi, "Memnūn olsun!
"Manda gördükçe senin aklına gelsin bu tosun!.,
Kısmet'in belli idī gözbebeğinde elemi,
Çāre yok, yazmalı birşey dedim, aldım kalemi.
Haydi ey hāme düşün, sonra taşın, yaz bakalım;
Satalım baytar-ı devrāna bugün bir de çalım¹⁴!
Yazdım ammā, ne yalan söyleyeyim hep saçma
Bu rapor, her raporumdan daha zor geldi bana.
"Dinle Kısmet, raporum işte : Şubat altı, sabah
"Manda açlıkla soğuktan donarak....,

"Yazma, günāh!

"Öyle yazmā, dokunur Menzil'e bir ta'ne gelir;
"Meselā göğsü tılandı, ecel aldı deyiver.
"Menzil'in eksiğini böyle açık yazmamalı,
"Belki düşmanlar okur, çokca derin kazmamalı!.,
Bu temiz sözlere kalbimde bir isyān koptu,
Ner'desin ner'de dedim, ey büyük arslan ordu!
Neferin dinleyiniz pāk ve temiz sözlerini,
Size bir toz bile kondurmuyor, eksik yerini
Menzil'in gizliyor, açlık dokunur, yazma diyor,
Böyle insanları elbette Hudā Cennet'e kor!
Hiç düşünmez bu salābetli yürekler canını,
Kendisinden daha kıymetli görür hayvanını..
Ne nesildir bu nesil, ey Ulu Tanrı'm yer-yer
Bunca yıldanberi her zulmü görüp küsmediler,
Bir elem-hāne idī her yeri öksüz vatanın,
Yoktu pâyânı akan sel gibi her yerde kanın..
Nekadar āh-ı yetim inledi herbir dağına,
Nekadar hūn-ı ciğer aktı Kızıl-ırmak'ına!
Vatanın boş yeri yok kabır-i kazādan gayri;

14 Efzâyiş Suad neşrinde bu beyit eksiktir.

*Kazma, birşey bulamazsın şuhedâdan gayri!
 Ana yurdunda... Yeter, yazmayayım, yazmayayım* ¹⁵
*Yeniden başka rapor yazdım onun emri gibi;
 Elimin üstünü ıslattı harâretli lebi..
 Mandanın cildini yükledi, sıkıntı bitti,
 "Seni yorduk, bizi afvet!,, dedi Kismet, gitti!*

3. H. Suad'ın *Anadolu Hâtıraları*'ndan başlıklı şiirinin, az önce neşrettiklerimizden farkı, hikâye nev'inde olmayışındır. Şiirine, Kurtarıcı olarak vasıflandırdığı Gâzî Mustafa Kemal'e, ebedî hayâtım, başı bilinmeyen zamandanberi olgunlaşmış ve sonsuza kadar yaşayacak cihânım, ağlayan kalb ve lisânım ol hitâbiyle başlıyor; İstiklâl Savaşı'yle ilgili olarak hâtırladığı ne varsa, bunları dünyâya anlatacağını bildiriyor : 10 Ocak, 1921'de kazanılan Birinci İnönü Zaferi'nden sonra, millet kaynağından fışkıran kesin niyeti, yiğitliği görüp bilmek için İstanbul'dan Anadolu'ya kıyâfet değiştirip kaçmış, her yeri dolaşmış, o savaş cehenneminde, Kaf-dağı gibi düşman kuvvetlerini devirmek için milletce nasıl azmedildiğini isbâtlayıcı ma'nen yüce, hüüzün verici neler-neler görmüştür : Bozuk yollarda, yakılıp-yıkılan yurtlarından göç eden binlerce kadın-erkek kâfilesi, öküzlerle berâber yük çeken ihtiyârlar, İlgaz Çamlı-dağı'nda kucağındaki mermiyi hâlâ sım-sıkı tutan, soğuktan donmuş bir kadın, Cebhe'ye ipile çektikleri topu ulaştırmağa çalışan, şehirlilerin de kendileri gibi olmasını dileyen yalın-ayak köylü kadınları görmüştür. Yorulmak bilmeyen Demir-ordu İmân ve kuvvetle, kin ve şiddetle siperlerde hucûmu beklerken, milletin içten gelen, gerçek sevgiyle kucaklaşması, yardımları dolayısıyla savaş derdinin mühim kısmı hafifletilip kolaylaştırılmıştı; milletce el-birliği yüzünden, 6 Ocak'ta kazanılan Birinci İnönü Savaşı ardında sürüp-giden zaferlerle geçen onbir ayın sonunda — 4 Kasım, 1922'de İstanbul'un T.B.M.M. Hükûmeti'ne geçmesi, bu ayın sonunda Tırakya'nın teslimi ile — yurdumuz bu felâketten kurtulmuştur. Şiirin son iki dörtlüğünde, bu kurtuluşa Gâzî'nin kalb ve fikir gözüyle yarını görme ma'nevî yüceliğinin büyük hissesi olduğu, bu büyük zafer her yerde dillerde dolaş-

15 Şiir Mesnevî şeklinde olduğu hâlde, bu beytin bir mısra'ı eksik olduğu görülür; beytin ikinci mısra'ı, Efzâiyye Suad neşrinde vardır : Ağlar eytâm-ı erâmil, darılır köylü dayım.

tıkca, bütün milletin ebediyyete kadar ona minnet duyacağı üzerinde durulmuştur ¹⁶ :

ANADOLU HÂTİRALARI'NDAN

Sen_ey Gâzî, sen_ey Müncî, hayât-î cavidânım ol,
Ezellerden kemâl bulmuş ebed-zindē cihânım ol!
Ne varsâ hâtır ü yâdımda i'lân eyleyim dehre,
Bu gün lutfen lisân-î kalb-i zârım ol, zebânım ol!
Birinci İnönü'nden sonra bir kıstâ-kıyâmette,
Çıkıp gelmiştim İstanbul'dan öksüz bir kıyâfette.
Ne vardî görmek isterdim, ne vardî bilmek isterdim,
Bu millet kaynağından fışkıran azm ü celâdette!
Simâl ü şarka gittim, garbe gittim, gezdim etrafı,
Dolaştım hayli bir süzdüm bütün efradı, esnafı.
Köpürmüş kaynamıştı bir savaş nîrânı köylerde,
Devirmek üzre azm etmişti millet zirve-î Kâfı..
Ne ulvî levhalar gördüm, ne mahzûn sahneler gördüm;
Bozuk yollarda erkekten, kadından bin katar gördüm.
Hilâfım yoktur işhâd eylerim Allâh'ı, v'allâhi,
Öküzlerle berâber yük çeken çok ihtiyâr gördüm!
Giderken bir sabâh karlarda İlğaz ¹⁷ Çamlı-dâğı'nda,
Soğuktan bir kadın donmuştu gördüm orta-çâğında;
Birikmişti başında köylüler, ben dē şitâb ettim,
Tutardî sım-sıkî bir mermiyî hâlâ kucâğında!
Berâber yolcu olmuştuk, güzel bir şık kadın vardı,
Yıkık köylerde gördükçē sefâlet, durmaz-ağlardı;
Görüp kızlar, kadınlar top çekerken yalnayak, çıplak,
Olursun sen de inşâ'llâh bed-ter bizden diyorlardı..
Duyup böyle 'tâbî tâzenin vicdânı ürperdi,
Koşup gitti, yapıştı bir kenârından ipin, gerdi.
Sevinmişlerdi, çünkü hepsinin ârzûsu olmuştu,
"Şükür Allâh'a, oldun sen de bizlerden!., demişlerdi..

16 Cumhuriyet gazetesinin Kâve Diyor ki sütûnunda yayımlanmıştır (Nu. 1468, 11 Haziran, 1928). Efzâyiş Suad'ın eserinde, bu şiirin yalnız dördüncü kıt'ası neşredilmiştir (S. 25).

17 1971'de Yayımlanan Türkiye Mülki İdare Bölümleri ve Bunlara Bağlı Köyler, Belediyeler'e göre (y.bk., not—10), Çankırı-ili'ne bağlı İlce Merkezi'dir (S. 248).

*Kucaklaştıkca millet böyle bir sıdk-ı mahabbetle,
 Kolaylaşmıştı derdin kısm-ı küllisi suhûletle,
 Yorulmak bilmeyen imân ve kuvvetlê siperlerde,
 Demir-ordü hucûmü bekliyordü kîn ve şiddetle!
 Hakikat onbir ay sonrâ vatan kurtuldu âfetten,
 Musibetten, felâketten, ihânetten, Hilâfet'ten;
 Fakat ey Gâzi-i zî-şân, senindir en büyük hisse,
 Bu tûfân-i kıyâmetten, bu hengâm-i şe'âmetten!
 Senin rûhun, senin nûr-î nigâh-î ibtisârındır,
 Gören ferdâyı; zîrâ görmek ulvî bir şâirindir.
 Dolıştıkcâ cihâd-ı ekber'in¹⁸ âlemde dillerde,
 Bütün millet bu yüzden tâ ebed minnet-güzârındır!*

İstiklâl Savaşı'nın fi'len başladığı sıralarda İstanbul'dan Anadolu'ya kaçan H. Suad, o kışta-kıyâmette dolıştığı savaş cephelerinde, şehirlerde, köylerde neler gördüğünü, konuştuğu her sınıf halktan işittiklerini metnini verdiğimiz iki hikâyesinde olduğu gibi, bu şiirinde de anlatıp canlandırmıştır. Canlı tasvirleriyle, akla-hayâle gelmez vak'aların nakliyle o savaş günlerini yaşatabilmektedir. Anadolu kadın ve erkeğinin, Ayşeler'in, Ahmedler'in ordunun yardımına koşmak için nasıl canla-başla, insan gücü ütsünde didinip çalıştıklarını, askere, askerliğe karşı duydukları sevgiyi duyurmaktadır.

H. Suad'ın, hemen her konuda şiirleri vardır; fakat onu ayakta tutacak olan hicviyeleri, daha çok içtimâ'i ve vatani şiirleridir. Yalnız İstiklâl Savaşı değil, Balkan, Birinci Dünyâ ve Çanakkale savaşları üzerine yazılmış, tasvir ve duygulandırıp düşündürebilme kudretini yansıtan şiirleri de sayıca az değildir. Bu yazımızda ele aldığımız üç şiirinin bile, bu yoldaki başarısını isbâtlamağa yeterli olduğunu düşünmekteyiz.

Ankara — 23 Şubât, 1982

18 **Cihâd** : Dîn uğrunda savaş; dini yayma ve ilâ-y-i Kelimetu'l-lâh için (Müslümanlar'ın imânını ifâde eden **Tevhid**, başka ta'birle **Kelime-i Tevhid**'in—Lâ ilâhe illâ'llâh; Muhammedü'r-Resûlu'llâh : Bir tek Tanrı vardır; Muhammed Tanrı'nın Resûlü'dür, Elçisi'dir) cümlesinin şân ve şöhretini yükseltmek için, Hak dînini yayma, umûma âit kılmak için çalışmak.. Cihâd-i Ekber : Bu uğurda en büyük savaş..

FÂTİH SULTAN MEHMED,
RÖNESANSLA OLAN İLİŞKİLERİ VE KİTAPLIĞI

Yazan : Emil JACOBS

Tercüme : Hüseyin ZAMANTILI

— Geçen sayıdan devam —

Fâtih'in Ayasofya'ya hayranlığını ve tahrib edilmesini önlemek için tedbîr almış olduğunu devrin târihçilerinden Dukas bilhassa belirtir. Bizanslıların alıp taklîd etmedikleri o şâhâne mekân büyüklüğünü, Pâdişah dehâsını kullanarak daha da geliştirilmesini temin ettiğini günümüzün araştırmacıları henüz yeni yeni farketmektedirler. Yıkılmak üzere olan Havariyun Kilisesinin yerine yapılan Fâtih Câmii'nde Ayasofya sâdece prensipte taklît edilmeyip aynı zamanda mükemmel bir şekilde tekâmül ettirilerek zamânın tekniği de berâber kullanılmıştır. Bu öyle bir olaydır ki rahatça İtalyanların St. Piyer kilisesiyle mukâyese edilebilir. Câminin mîmârı da Christodoulos * adlı bir Yunanlıdır.

Fâtih'in Eski Çağ eserlerinin korunmasında gösterdiği candan ihtimâmı, Cyricus'tan sonra pâdişâha sekreterlik yapan Giovanni Maria Angioello da tasdik etmektedir. Meselâ Sultan Mehmet bizzat müdâhele ederek yılanlı sütunun tahrib olumasını önlemiştir. Sütunun kâidesinin yanından bir dut ağacının sonradan bitmiş olduğu farkedilip kızgın demirle ağaç dibinden yakılmıştır. Bronz sütun için ağacın yakılması, mu-

hakkak ki kökünden sökülmesinden daha az tahrib edici olmuştur.

Jüstinyen'in Augusteon meydanındaki yüksek bir sütun üzerinde duran atlı heykeli önce pâdişah için bir resmi yapılarak sonra itinalı bir şekilde aşağı indirilmiştir. Resmi Ancona'lı Cyriacus kontrolunda Giovanni Dario çizmiştir. Daha sonra da bunun, Fâtih'e âit bir band içinde saklandığını biliyoruz. Bu band 1877'de Sultan Abdülhamit tarafından diğer 34 eserle birlikte Budapeşte Üniversitesi'ne hediye edilmiştir. O zamanlar hepsinin de bir devirde Mathias Cornivus'a âit olduğu zannedilmekteydi. Ancak bunlardan 18'inin ona âit olup olmadığından yüzde yüz emin değiliz. Bu eserler arasında, şimdi Üniversitenin Alexander Szilazyi kataloğunda 35 Nu. kayıtlı bahsedilen resim de bulunmaktadır. Aslında resim Cyriacus ve Dario'nun imzâlarını taşımaktadır ve Cyriacus'a âittir. O da resmin yazılı metninden pâdişâha pasajlar okumuştur.

Ya metin ne ihtivâ etmekte? Sırların sırlarını Yani Aristo'ya olduğundan fazla değer veren ve Şarklıların Aristo'ya hürmetini göklere çıkaran kitabın muhtevası? Doğrusu daha uygun bir eser seçmek imkânsızdı, demek yerinde olur.

Cildin sonunda, Cyriacus ve Dario imzâlı Jüstinyen'in atlı heykelinin resmi bulunmaktadır. Resim 1453 ve 1454 senesinde heykelin indirilmesinden önce yapılmıştır. Giovanni Dario imzâsının Türkiye ile Venedik arasındaki münâsebetlerde vâzifeli ve kâbiliyetli diplomatlardan biri olan Giovanni Dario'ya âit olduğu muhakkaktır. Çünkü aynı isimli müsteşar 1478'de Venedik'ten tam selâhiyetle İstanbul'a kendinden önce burada bulunan elçi yerine Bab-ı Âli nezdine gönderilmiştir. 25 Ocak 1479'da Dario ile Sultan II. Mehmed arasında, 15 yıldan fazla süren harbi sona erdiren ve her iki tarafı tatmin edici bir sulh anlaşması imzâlanmıştır. Dario, daha önce de İstanbul'da bulunduğundan hem Türkçe hem de Yunanca konuşuyordu. Fâtih de onu şahsen tanımaktaydı. Dario Venedik'te 1479 senesinde Pâdişâhın Venedikli tanınmış bir san'atkâra ihtiyâcı olduğunu açıkladı. Languschi'nin bahsettiği 1453'te Pâdişâhın yanında Cyriacus ile birlikte bulunan ikinci İtalyan'ın, şüphesiz Dario olması gerekir.

Cyriacus'un Sultan Mehmed'de bıraktığı müsbet intibâ Pâdişâhın Batı düşünce, san'at, edebiyat ve eserlerine bakışına tesir etmiştir. Bunun ilk semerelerinden birini Fâtih'in 1458 Ağustos'unda Yunanistan'ın fethinden sonra Partenon tapınağını yıktırmayışında görüyoruz. Daha önce Cyriacus'u rehber olarak, Eğriboz adasındaki antik harâbelerde gezdiren ve pâdişâhın hayat hikâyesini yazmış olan Kritobulos, Fâtih'in Atina târihi hakkında ne kadar geniş bilgisi olduğunu ve oradaki eski eserleri ve özellikle Akropolis'i görmenin onu nasıl memnûn ettiğini zikretmektedir. Yazar Pâdişâha «Yunan Dostu» demekte ve şehrin korunmasındaki sebeplerden ve geçmişe olan hürmetinden bahsetmektedir.

Cyriacus, Pâdişâhın antik çağın eserlerini daha iyi tanımasında yardımcı olduğu gibi, İtalyan hümanistleriyle de alâkalanmasına vesile olmuştur. Yazarın, san'at ve edebiyat çevrelerinden mektuplaştığı çok sayıda ahhâbının olması ve yazılarında aşırı süslü bir ifâde kullanarak gösterişe düşkünlüğü, Doğu Roma'nın yeni hükümdârının bu çevrelerde bir «hâmî» olarak tanınmasına sebep olmuştur. Ancak Fâtih'in san'attan, edebiyattan anlayan bir hükümdar olmasından ziyâde, cömertliği ve eli açıklığı hümanistlere câzip gelmiştir. Dolayısıyla Fâtih'i, sâyelerinde bolluk içinde rahat bir hayat sürdükleri, İtalyan asilleri kadar hürmet ve takdirle anmışlardır. Onlara aşağıda da göreceğimiz gibi tamâmen hak vermek gerekir.

Ancak «Bütün Batı Âlemi Fâtih'ten nefret ederek bir askeri ittifâka gitmek istemiyor muydu?» sorusu akla gelebilir. Nefret ettikleri doğrudur. Ama fi'liyatta da hiçbir şey yapılmadı.

Gergi o devirde, başta Filelfo olmak üzere, bütün hümanistleri yeni bir Haçlı seferine oldukça taraftardılar. Hepsisi de yeniden bir canlanma gösteren Lâtince lisânının bütün inceliklerinden istifâde ederek Türkilere ve bilhassa Fâtih'e karşı ağızlarına ve akıllarına geleni söylüyorlardı. Ancak Avrupa'da o devirdeki şartlar, Türklere karşı birleşmenin hâricinde, her türlü politik değişikliğe müsâitti. Siyâsi durum ma'lum olduğundan, herkes işine geldiği gibi hareket etmekteydi. Dolayısıyla (Türklerle) kimseden korkmadan ve çekinmeden temas

kurulabilir olmuştur. Politika'da bunun da diğer bütün yapılanlar gibi hedefe götüren vâsitalardan biri olduğu kabûl ediliyordu.

Aslında bütün Batı dünyasında, Haçlı Seferlerinden sonra dayanışma hissi azalmıştı. Gerçi Ortadoğu'dan müslümanların yeniden Avrupa'ya doğru yayılmasının ve kıtlık başgöstermesinin yanında, Bizans'ın çökmesi iki asır evvelki duyguları harekete geçirmişti. Ancak sâdece duygular harekete geçmişti, ordular değil. Avrupa'da durumu değişik tek ülke İtalya'ydı. Orada, devletler arasındaki nefret o kadar fazlaydı ki, her biri bir diğerine karşı Osmanlılarla ittifâka gidebilirdi. Eğer bir hükûmet müslümanlarla ittifâka gitmemişse rakip devletin yaptığından şüphelenilirdi. Sigismondo Malatesta'dan Türkleri İtalya'ya dâvet etmesi bekleniyordu. Napoli'deki Aragon Kralığı, 1480'de Otranto'nun Venedik ve diğer devletlerin desteğiyle Osmanlılar tarafından fethedildiğini zannetmekteydi. Bunun acısını Venedik'lilerden çıkarmak için krallık Sultan II. Bâyezit'in Venedik'e karşı harbinde onu desteklediler. Lodovico Moro da aynı tarzda hareket etti. Durum o kadar acıklı bir hâle gelmişti ki, halkın bâzı kesimleri tamâmen Osmanlı idâresine geçmekte hiçbir mahzur görmüyordu. Bununla sâdece idâre edenlerin baskısı azaltılmak istense bile, bir alternatif olarak görüldüğü de âşikârdır. Hattâ Battista Mantovano, «Adriyatik sâhilindeki İtalyanların büyük bir kısmı Türklerin gelmesine karşı çıkmazlar. Ancona'lılar ise tamâmiyle tasvib etmektedirler.» diyordu. XV. asrın iki büyük papası, V. Nikolaus ve II. Pius, halkın Türklere karşı bu sempatisine üzülmekle öldüler. Sonuncusu, idâre etmek istediği bir haçlı seferinin hazırlıkları içindeyken eceli geldi. Papa II. Pius adını alan koyu hümanist Enea Silvio Piccolomini yine kendine has hümanist metotlarla Fâtih'le mücâdeleye, hattâ Pâdişâhı dininden döndürmeye karar verir. Papa çiğeronvârî bir belâgatle Fâtih'e yolladığı kitap kadar uzun bir mektupda, ondan asla nefret etmediğini, hattâ vaftiz edilirse kendisini Yunanistan ve Ortadoğu İmparatoru olarak da tanıyacağını söyler. Ne büyük aptallık, düşünebiliyor musunuz? Ancak bu bize, Fâtih'in bütün hümanistler üzerinde nasıl bir intibâ bıraktığını açıkça göstermektedir.

Cyriacus yerine bir halef bırakmamıştır. En başta Francesco Filelfo olmak üzere birçokları onun bıraktığı boşluğu doldurmak için ellerinden geleni yapmışlardır.

Anoconitana Markiliğindeki Tolentino şehrinden Francesco Filelfo, Cyriacus'un hemşehrisi olup, Quattrocento hümanistlerinin en tanınmışlarından. Yunancayı bilen ve öğreten ilk İtalyanlardan biridir. Bizans'tayken imparatorun uzaktan akrabası, kendi hocası Johannes Chyrsolorasin kızı ile evlenmiştir. Dağdağasız ve rahat bir hayat süren Filelfo, hayatının bu döneminin tahassürü ile yaşamıştır. İstanbul'un fethinden sonra onun geri dönmek istediğini görüyoruz. Milano dükü Francesco Sforza'nın sekreteri ve edebiyat müşâviri Cicerone Simonetta'dan Türklerle Milano şehri arasındaki geçmişteki ahenkli münâsebetleri ihyâ etmek için İstanbul'a elçi olarak gönderilmek ister. «Bu şartlar altında başarırım.» der. Biz de inanmak isteriz. Ancak Filelfo, Cyriacus'un senelerdir Fâtih'in en yakınları arasında olduğunu da bilmektedir. Akrabalarının İstanbul'da esârette olduğunu öğrendiği 1454 Mart'ında, Pâdişâhı metheden 70 beyitlik bir şiirle Fâtih'e bir mektupla derdini arzeder. Birkaç sene sonra da Papa ve Sforza'dan gelen yardım kesilince, İstanbul'a yerleşmeye karar verir. Kendisi zâten Pâdişâhın yakınlarıyla her zaman sıkı ilişkiler içindedir. Hatta Averulion Filarete'nin orada tanınmasına da Filelfo vesile olmuştur.

Filelfo da babası gibi Fâtih'in gözüne girmeye çalışır. Genç İtalyan hümanistlerinden hiçbirisi, bu Giovanici kadar çok gezip görüp, feleğin çemberinden geçmemiştir. Muharrirlikte ve şâirlikte babası kadar kabiliyetli kültürlü ve zeki olmasına rağmen, çabuk unutulmuştur. Üstâdın bilhassa destanları önemlidir. Meselâ Çosimo Medici için yazdığı Cosmias, Frederico Gonzaga için yazdığı Fredricheis, Bolonya'yı metheden Felsineis ve Sultan II. Mehmed için yazdığı dört kitapta topladığı 4000 beyit ihtivâ eden Amyris bunlardan birkaçıdır. 1471 yılından beri Ancona'da yaşayan yazar 1474'te Skutari'nin (İşkodra) kuşatılması ile Galeazzo-Maria Sforza'nın 1476'daki ölümüne kadar geçen zaman içinde, Amyris'i bugün elimizde bulunan şekline sokmuştur. Eser, II. Murat'ın hizmetinde bulu-

nan Ferducci'nin oğlu Othman Lillo Ferducci'nin isteği ve sipârişiyle kaleme alınmıştır. Başında da Othman'ın Fâtih Sultan Mehmed'e Latince yazılmış bir ithâfı vardır. Burada babasının pâdişâha yaptığı hizmetten Gelibolu'daki mâlikhânelerinden ve İstanbul'da gösterilen yakınlıktan bahseder. Daha sonra, babasının başına gelenlere, akrabası Angelo Boldaniye, İstanbul'un Fethinin verdiği memnûniyete temâs ederek bu destânın hediye olduğunu zikreder ve kendisinin de İstanbul'da yaşamasına müsaade edilmesini arzeder. Destanda, Fâtih hayâtının İskodra'nın alınışına kadar ki dönemde elde ettiği başarılarından bahsedilir. Othman pâdişâhın Latince bilmediğini zannederek, önsözde destanın tercüme edilmesini bilhassa ricâ eder. Ancak, destanın Pâdişâhın eline geçip geçmediğini bilmiyoruz.

Âlimler şehri Trabzon'dan bir âileden olup Girit'de doğan Georgios Trapezuntius, hümanistlerin içinde, kendini beğenmişliğiyle, çok övünmesiyle ve kavgacılığıyla meşhur en aşağılıklarından biridir. 1464 senesinde Bessarion aleyhine kaleme aldığı «Aristo ve Eflatun felsefelerinin bir Mukâyesesi» adlı eseri neşredildikten sonra, imkânsızlıklar içinde yaşadığı İtalya'da daha fazla kalamayacağını anlar. Kurtuluşu da İstanbul'a Fâtih Sultan Mehmed'in yanına gitmekte bulur. Neticede 1465 Kasımında İstanbul'a gelir. Fakat bir iş yapamadan 1466 Martında geri döner. V. Nicolaus'un «Amequest» adlı şimdiye kadar gûya hiç tercüme edilmemiş eserini, Pâdişâha ithâf etmeye söz verir. Ama bir netice alamaz. Sultana iki de mektup yazarak teveccühünü kazanmaya çalışır. Bu mektuplardan birisi «Allâh'ın lutfu ve ihsân ettiği başarıyla Romalıların İmparatorluk merkezini zapteden Konstantin'e» yazılmıştır. «Al-lâh'ın emriyle seçilerek gönderilmiş» diye hitâb ettiği Pâdişâha, neslinden birinin bütün dünyânın hükümdarı olacağı kehânetinde bulunur. Bunun ise «bütün karaların hâkimi ve imparatoru» Sultan II. Mehmed olacağını kesinlikle inandığını bir başka mektubunu da belirtir. İncil'in âyetlerini tefsir ederek bu neticeye vardığını söyler. «Âdil, vakur zamânın felsefesini bilen ve çok geniş kültürlü» Pâdişâhı bütün cihâna met-hedeceğini vâdeder. Ancak kabaca ve utanmadan yapılan bu pohpohlamalar Georgius'a bir fayda sağlamaz. Fâtih bu ucuz yaltaklanmalara aldırış etmez.

Cyriacus'den başka hiçbir tanınmış hümanist Fâtih'in hi-mâyesinde uzun süre kalamaz. Ancak hepsi de Sultanı, İtalyan devletlerinin başlarındaki tiranlar gibi san'atkârın hâmisî olarak görürler. Georgius da aynı fikirdedir. Bu kanâatini bütün İtalya'yı ayağa kaldıran bir hükûmet darbesindeki komploda ortaya koyar.

1478 yılında Hz. İsâ'nın urucu gününden bir önceki pazar Papaz, Floransa katedralinde hamursuz fodlayı dağıtırken Bernardo Bandini kamasını Giuliano Medici'nin göğsüne saplar. Lorenzo zorlukla kendini papaz dâirelerinin bulunduğu bölüme atar. Bandini İstanbul'a kaçar. Ancak Fâtih'in emriyle geri teslim edilir. 1479'da âilesi tarafından Sultan Mehmed'e teşekkür için gönderilen Antonio Medici, oradan Badini'yi zincire vura-rak Floransa'ya getirir. Bu ise hemşehrilerinin gözünde onun prestijini artırır. Aynı zamanda Sultan Mehmed de bütün İtalya'da Lorenzo gibi birini hem insânî yönden hem de san'at-kâr tarafıyla değerlendirebilen bir hükümdar olarak tanınır. Burada Medici'lerden birini takdir etmek gibi Politik sebepler rol oynamış olabilir. Ancak vâsıtalı da olsa Cyriacus'un da ro-lünü inkâr etmemek gerekir.

Cyriacus'tan boşalan yer için II. Mehmed yeniden bir İtal-yan hümanisti arar. Ancak İtalyan Rönesansı'nın etkisinde kal-mış birkaç Yunanlı bulur. Bunların içinden daha sonra hayat hikâyesini yazacak olan Kritobulos'u seçer. Beccadelli'nin Na-poli'den Aragon'lu Alfons'un, Simonetta'nın Francesco Storza'nın ve Manetti'nin V. Nicolaus'un biyografilerini yazmaları gibi, Kritobulos da Fâtih'in biyografisini yazar.

1464 yılına kadar Eğriboz vâlisi, Ancona'lı Cyriacus'un ar-kadaşı ve kuzey Ege adalarındaki klavuzu Kritobulos İstanbul'da yaşadığı zaman 1451 ile 1467 arasındaki Sultan Mehmed'in hayatını yazar. Bu sûretle yeni, şartlara uyarak Türk idâresiyle aralarını düzeltmeye çalışan Yunanlıların ilki olur. Tukidides'i örnek aldığından Dukas Phrantzes ve Chalkondyles gibi, Bi-zans'lı târihçilerden ayrılır. Eserinde zaman zaman objektif olamaz; dalkavukluk etmeye kalkar. Ancak Fâtih hakkında ya-zılan bu eser bile, Pâdişâhın neden hoşlandığını gösterir. Yazar, Sultan II. Mehmed'in Stoa ve Peripatetik felsefe hakkında

bilgisi olduğunu ve «geçmişe iyi nazarla bakmanın» doğruluğuna inandığını söyler.

Pâdişâh'ı Kritobulos'tan bile iyi tanıyan bir diğer Yunanlı da, yine İtalya'nın tesirinde kalmış olan Amirutzes'tir. Georgios Amirutsez, Trabzon'lu asil bir âileden olup oldukça yüksek mevkiilere kadar terfi etmiştir. İmparator Kalojohannes'in onu, özel vazifelerde Cenova'ya ve Floransa meclisine gönderir. Onun da İtalyan hümanizmi ile temâsı bu döneme rastlar. Kardinal Giuliano Cesarini onu Bessarion ve Pletkon'la beraber 1438'de Ferrara'da içki sofrasına dâvet eder. Trabzon'un 1461 senesi sonunda fethedilmesinden sonra, İstanbul'a gelir. Bir müddet sonra da Fâtih'le kendisi arasındaki İslâmiyet ve Hiristiyânlık mevzûundaki diyalogları ihtivâ eder; elimizde Lâtincede yapılmış bir tercümesi mevcuttur.

Milano'daki Ospedale Maggiore'nin yapımından vazgeçen, Filarete adıyla tanınan Antonio Averulino «sâdece gezip görmek için» İstanbul'a gitmek ister ve 30.7.1465'te de Amirutzes'ten bir tavsiye mektubu alır.

Matematikçi ve Astronom'un geride bıraktıkları arasında «Coğrafya için Gerekli Bilgiler» adlı Amirutzes'in bir yazısının Lâtincede tercümesi vardır. Bu yazıda Amirutzes, Coğrafyaya indirekt faydalı olacak hususlardan bahseder. Daha çok da iki coğrafi yer arasındaki mesâfenin bulunması mes'elesini ele alır. Bu iki yerin enlem ve boylamlarından, açı cinsinden bu iki nokta arasındaki en kısa mesâfeyi bulur. Bunu tamâmiyle hesâbi yolla yapar. Böylece de matematik târihine adı geçmiştir. Amirutzes, küre üzerinde iki nokta arasındaki uzaklığı yâni uzay geometrisinin en mühim problemlerinden birini, kürevî dik üçgenlerden faydalanmadan yapan ilk geometricidir. Amirutzes'in bu işe hangi sebeple atıldığını, aşağıdaki paragrafta şöyle açıklar. «İmparatorların her hareketi cesâret, bilgi ve ihtiyâtın bir mahsûlü olması gerekir. Halbuki hükümdarların bâzı davranışları, Coğrafya hakkında bilgilerinin yeterli olmadığını ve bâzı diyarları tanımadığını ortaya koymaktadır. Bu işe alınan kararlarda endişe, tereddüt ve gecikmelere yol açmaktadır. Halbuki ilim ve tecrübe sâyesinde daha emin adımlarla gidilerek daha çabuk neticeye varılır. Silaha sâhib olan

her siyâsî veyâ askeri lider, şan ve şerefe kavuşmaya çalışır. Elde ettiği memleket ve ganimetleri de korumak mecbûriyetindedir.

Pâdişah'ın çözülmesini istediği bu problem için Amirutzes kitabını kaleme alır. Kritobulos'tan gelen bir haber bunu doğrulamaktadır.

Ptoleme coğrafyasına âit bölgesel haritalar, Fâtih'te bir dünyâ haritası yaptırma fikrini doğurur. Bu iş için Pâdişah, Amirutzes'i vazîfelendirir. Amirutzes de 1465 yazına kadar haritayı tamamlar. Üstâdın oğlu da, haritanın üzerine ve kenarlarına dinî menkıbeler ve efsâneler yazar. Bu harita XIX. asrın ortalarına kadar Topkapı sarayının kütüphânesinde görülmüştür.

Batı'da, Sultan II. Mehmet'in Ptoleme coğrafyasıyla ilgili teşebbüs ve çalışmaları bilinmektedir. Böylece, Floransa'lı Berlinghieri'nin eserini neden pâdişâha ithâf ettiğini şimdi anlamış oluyoruz. Onun devrinde Floransa'da ilk modern haritacılık okulu kurulur.

Arjyropulos ve Ladini'nin talebesi ve Lorenzo Medici'nin arkadaşı olan Francesco Berlinghieri Yunanca da bilmektedir. 1478 senesinde «Ptoleme'nin haritalarına ve semâlarına göre şiir tarzında yazılmış coğrafya» adlı eserini neşreder. Kitabında, orijinal büyüklükte Ptoleme haritaları, 1478 senesinin Roma'sını gösteren bir harita, bakır üzerine hakkedilmiş en eski haritalar, ayrıca Ptoleme tarzında yapılmamış Fransa, İtalya, İspanya ve Filistin haritaları vardır. Filistin için 1475'te Lübeck'te (Almanya) yazılmış «İlk Başlayanlara Gerekli Bilgiler» adlı eserde bir başka harita mevcuttur. Metin ise, sâdece Ptoleme'ye âit bilgilerin nazım şeklinde açıklanmış olmayıp, Plinius, Strabo, Mela'nın izahları yanında o devrin seyyahlarının eserlerindeki yenilikleri de ihtivâ etmektedir. Bu arada Yunan adaları hakkındaki açıklamaları hemşehrisi Cristoforo Buondelmonti yapmıştır.

Bu eseri Berlinghieri daha sonra, saygı ve hürmet dolu bir ithaf yazısıyla Sultan II. Mehmed'e gönderir. Bu eser hâlen Topkapı Sarayı kütüphânesinde bulunmaktadır ve 1889 yılında bir Macar hey'eti tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Hediye pâdişâhın eline geçtiğinde, Fâtih orta yaşı geçmiş tir. Gençken mâiyyetinde nasıl Cyriacus'u bulundurduysa, şimdi de Giovanni Maria Angiolello'yu yanından eksik etmemektedir.

1450'de Vicenza'dan doğan Giovanni Maria Angiopello, 1468 yılında Yakınşark'a açılır. 30.7.1470'de Fâtih'in Eğriboz adasını fethinde esir düşer ve «Büyük Türk'e esir olarak» takdîm edilir. Kara yoluyla İstanbul'a 5.9.1470'de getirilir. 1472 - 1474 senelerinde onu, Fâtih'in oğlu, 1466'dan beri Karaman vâlisi olan Şehzâde Mustafa'nın maiyyetinde çalışır. Şehzâdenin ölümlüyle pâdişah onu yanına alır. 1476 - 78 senelerinde Buğdan, Macaristan ve Arnavutluk'a yapılan seferlerde Fâtih'in maiyyetindedir. 15.7.1478'de Konya'nın alınması sırasında Angiolello'nun artık resmî bir vazîfesi de vardır. Büyük bir ihtimalle pâdişâhın 3.V.1481'de vefât ettiği Asya seferinde de onun yanında bulunur ve sonra orduyla İstanbul'a geri döner. Sultan II. Bâyezit'in tahta çıkmasından sonra, Angiolello, Vicenza'ya (İtalya) geri döner. Daha sonraki senelerde defâlarca Yakınşark'a gider. Angiolello'ya ithâf edilmiş Alvise de Ca da Mosco, Vasco da Gama ve Columbus gibi kâşiflerin seyâhatlerini anlatan ve 1507'de Vicenza'da basılmış «Yeni keşfedilmiş Memleketler» adlı XV. asırda çok okunan bir eser, onun çok seyahat eden birisi olarak gelecekte meşhur olmasına sebep olur.

Kendi yazıları, notları, kayıtları, hâtıraları ve yaptıkları resimler maalesef ya unutulmuş ya da kısmen o da kenarda köşede kalmış şehirlerde neşredilmiştir. Angiolello, Fâtih devrine ağırlık tanımakla birlikte 1430 - 1516 seneleri arasındaki Türk târihini kaleme almıştır. Dolayısıyla «Türk Târihini ilk olarak yazan târihçi» olarak tanınmıştır. Onun, pâdişâhın hûsûsî hayâtından bâzı bölümleri eserlerinde anlatır. İki sarayın eski hallerini tasvîr eder. Çok mühim noktalara temâs ederek eski İstanbul'u tasvîr eder. Ayrıca Fâtih'in Gentile Bellini ile olan münâsebetleri hakkında mâlûmat verir.

Fâtih'in Rönesans'la olan ilişkisi Cyriacus ile başlar ve Angiolello ile son bulur. Acaba bu ilişkiler sonunda Pâdişâhın kütüphanesinde ne gibi değişiklikler olmuştur?

Sultan III. Ahmet tarafından 1719'da Sarayın avlusunda yaptırılan kütüphâne köşkünde, Fâtih için yazdırılmış Şark

eserlerinin yanında, başta Yunanca olmak üzere birçok Garp eserleri de mevcuttur.

Bu husus yüz seneden beri kısmen bilinmektedir ve en son olarak Uspenskiy tarafından bu koleksiyonda bulunan Yunanca yazılmış bir tevratin neşri münâsebetiyle ele alınmıştır.

Yaklaşık olarak 50 kadar Batı'lı yazarların yazma eserleri mevcut olup, bunların 42 tânesi Yunancadır. Sathî olarak bu Yunanca eserleri tetkik eden birisine bile, iki husus göze çarpmaktadır.

1 — Hiçbir dinî eserin olmayışı

2 — Eserlerin o devirde yazılmış olması

Klasik devir lisâniyatçılarının bütün üzülmelerine rağmen eski Yunanca yazma eserleri umûmiyetle din ve inanç hakkındadır. Yâni pratik birşey pek bulunmaz. Ancak Fâtih'in koleksiyonunda durum biraz farklıdır.

Burada sâdece 5 dinî eser şunlardır: Dört İncil'i ihtivâ eden bir kitap, bir İncil cüzü, iki de kilise ilâhileri tefsiri. Bu dört kitap XIII. - XIV. asırda yazılmış olup ilk ikisinde minyatürler vardır. En değerli olan beşinci eser ise XII. asırda yaşamış bir Komnen prensesinin kütüphânesinden gelen ve san'at târihi bakımından değerli olan resimlerle süslü bir yunanca Tevrattır.

Geri kalan 37 eser şu sâhalara âittir.

Üç şâir Homer, Hesiod, Pindar.

Sekiz gramer ve lugat. Bunlardan iki tânesi Yunanca - Lâ-tince. Hepsî de XV. asırda yazılmış.

Planudes'li Ezop'un masallarını anlatan ve tefsirini yapan bir okul kitabı bir cilt hikmetli sözler ihtivâ eden bir kitap (meselâ Pythagoras'ın altından sözlerini) İki cilt Aristo'nun eserlerinden.

Bütün bu kitaplar XV. asırda neşredilmiştir.

Ayrıca taşların ve minârelerin esrârengiz vasıflarını anlatan bir kitap.

Büyücülük hakkında bir eser.

Bu iki eser de XV. yüzyıldandır.

Sonra târihi eserler gelmektedir.

Arrians Anabasis, yâni Büyük İskender'in seferlerini ve Hindistan'ı anlatan bir eser.

Xenophon'un Kyropadie'si.

Polybios'un târihi eserinin ilk beş cildi 1320 - 1356 yılları Johannes Kantakuzes devri Bizans'ının târihi.

İstanbul'un kuruluş târihi (1 cilt).

Bir cilt Komnenler târihi ve

Bilinen tek eser olarak Fâtih Sultan Mehmed hakkında Kritobulos tarafından yazılmış bir târih.

Bütün bu eserler XV. asırda yazılmıştır. Bunlardan başka matematik ve astronomi konusunda dört kitap vardır. Bir tâne Öklid geometrisi hakkında yazma kitap (oldukça kıymetli olup, XII. asırdandır).

İskenderiye'li Heron'un üç Metrika'sı, XV. asırdandır.

Ptolemaeus coğrafyası hakkında XV. asırda yazılmış bir yazma eser.

Buondelmonte tarafından Yunan adaları hakkında yazılmış Lâtince bir eserin Yunanca tercümesi (Dünyada tek).

Askerî teknik konulu üç eser

Kısa bir süre önce yeniden bulunmuş olan Yunanlı filozof Diogenes Laertius'un hayat hikâyesi.

Bunlar saray kütüphânesinde bulunan Yunanca yazmaların bir listesidir.

Çok nazarı dikkati çeken bir koleksiyon doğrusu. Yunanca öğrenmeye yarayan birkaç kitabın yanında, üç Yunan şâiri hakkında bir eser, birkaç Aristo eseri, büyücülük, tıp, zirâat, avcılık ve bilhassa Târih, Coğrafya, Matematik ve Askerî sâhada birçok kitap sekiz târihi eser ve altı tâne matematik - astronomi - coğrafya sâhasını ilgilendirir kitap, üçte birinden fazlası Târih ve Coğrafya'ya âit, çok az bir istisnâ ile hemen hepsi de XV. asır eserleri. Bütün bunlardan bir husus ortaya çıkmaktadır. Özel sâhalara merak ve gerçekçilik, bu koleksiyon yapılırken rol oynamıştır.

Bugün saray kütüphânesinde Fâtih'in okuduğunu bildiğimiz eserler vardır. Meselâ Jüstinyen sütunu çizilmiş yazma veyâ Amirutzinin Ptoleme haritası, yâhutta Berlinghieri'nin Fâtih'e ithâf ettiği Coğrafyası gibi. Ayrıca Sultan III. Ahmet tarafından kütüphâne bölümünde bugün de mevcûd olan, «Sultan Mehmed'in kütüphânesi için yazısı» bulunan Şark eserlerini de bu meyanda sayabiliriz. Sonra bir Yunanca eserler

koleksiyon vardır. Burada Fâtih'in hayâtını anlatan Kritobulos'un eseri (bildiğimiz kadarıyla dünyâda tek bir nüshası vardır). Buondelmonte'nin Yunan adalarını tasvir eden kitabı mevcuttur.

Sonra Fâtih'le aynı devirde yaşamış bâzı kimselerin onun hakkındaki ifâdeleri vardır. Koleksiyonda ayrıca Büyük İskender ve Büyük Konstantin hakkında yazılmış kitapları olduğunu biliyoruz. Sonra Languschi'nin «Sultanın en çok okuduğu eserler arasında» dediği Diogenes Laertius'da bulunmaktadır. Burada Languschi'nin «Pâdişah Avrupa'nın coğrâfi durumunu tam olarak tetkik etmektedir. En çok askerî ve coğrâfi eserlerden hoşlanmaktadır.» sözünü hatırlayalım.

Ortada şüphe götürmez bir hakikat vardır. Kitapların büyük bir kısmının o devirde yazılmış olması, Yunanca eserler arasında dinî eserlerin az olması ve hepsinin pratik bir maksatla seçilmiş oluşu, kütüphânenin Sultan II. Mehmed'e âit olduğunun delilleridir.

Topkapı Sarayı Kütüphânesi ve kütüphânenin târihi ilim adamlarınca asırlardan beri meçhullerle doluydu. Bugün de bu soruların hepsini cevaplandırmamız mümkün değildir. Ancak, Yunanca el yazması eserler mes'elesi çözülmüştür. Cevâbımız, bu kitapların Paleologların kütüphânesinden geldiğini zanneden bilim adamlarını sukût-ı hayâle uğratacaktır. Mese'leye bir başka gözle bakmak gerekir. Bu kitaplar, çökmüş Paleoğların cemiyeti için meçhul olan şeylerden bahsetmeyip : fakat dünyâ târihinin en büyük şahsiyetlerinden birinin icrâatına, fikrî çalışmalarına ışık tutmuşlardır. Bu sûretle Fâtih de Eski Yunan ve Rönesans devri yazarlarının dünyâlarını da tanımıştır.

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ
ARALIK 1981 PROGRAMI

- 27 Kasım Cuma : **Prof. Dr. Fâruk Akün**
Sohbet
- 1 Aralık Salı : **Prof. Dr. İbrâhim Kafesoğlu**
Türkçemizde Yanlış Kullanılan Bazı Kültür
Kelimeleri
- 4 Aralık Cuma : **Cemil Meriç**
Ansiklopediler
- 8 Aralık Salı : **Dr. Fevzi Samuk**
Eski Türklerde Akıl Hastahâneleri
- 11 Aralık Cuma : **Y. Mîmar İbrâhim Nûman**
Dini ve İctimâî Müesseselerin Doğuşunda ve
Tekâmülünde Mescid-i Nebevinin Tesirleri
- 15 Aralık Salı : **Ergun Göze**
Mâlik bin Nebî
- 18 Aralık Cuma : **Hayri Bilecik**
İnsanımız ve İnsânî Değerlerimiz
- 22 Aralık Salı : **Prof. Dr. Sâlih Tuğ**
Orta-Doğu'da Türkiye'nin Yeri ve Önemi
- 25 Aralık Cuma : **Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız**
Türklerin IX-XX Yüzyıllar Arasında İslâm
Dünyasındaki Yeri
- 29 Aralık Salı : **Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu**
Fâtih Devrine Kadar Anadolu Edebi
Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ
OCAK 1982 PROGRAMI

- 1 Ocak Salı : **Doç. Dr. Neemeddin Hacıeminoğlu**
M.E. IV. Asırdan İtibâren Türk Milliyetçiliğinin
Târih İçindeki Gelişmesi
- 5 Ocak Cuma : **Uğur Derman**
San'at Târihimizden Çehreler
- 12 Ocak Salı : **Ergun Göze**
Mâlik bin Nebî
- 15 Ocak Cuma : **Prof. Dr. Turan Yazgan**
Sosyal Güvenlik Açısından Zekât
- 19 Ocak Salı : **Kâmil Dürüst**
Yurt Dışında Osmanlı Dönemi Mîmârî Eserleri
- 22 Ocak Cuma : **Cemil Meriç**
Sohbet
- 26 Ocak Salı : **Doç. Dr. Mustafa Kafalı**
Târih Boyunca Türklerde İnanç
- 29 Ocak Cuma : **Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız**
Barthold ve «Moğol İstîlâsına Kadar Türkistan»
İsimli Eseri

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ MART 1982 PROGRAMI

- 2 Mart Salı : **Doç. Dr. Necmeddin Hacıeminoğlu**
Millet ve Mûsıkî
- 5 Mart Cuma : **Prof. Dr. Fâruk Sümer**
Ahîlerin Siyâsî Târihlerine Umûmî Bir Bakış
- 9 Mart Salı : **Doç. Dr. Bayram Yüksel**
Bilgisayar, Beyin ve Birlik Berâberlik Üzerine
- 12 Mart Cuma : **Cemil Meriç**
Avrupahılaşma Yâni Batılılaşma
- 16 Mart Salı : **Dr. Yusuf Halaçoğlu**
Osmanlı İmparatorluğu'nda Haberleşme Teşkilâtı
- 19 Mart Cuma : **As. Necat Birinci**
Millî Mücâdele Şiirinde Târihî Çerçeve
- 23 Mart Salı : **Prof. Dr. Semâvî Eyice**
İstanbul'da Polonya'lı Bir Seyyah: Kont Raczynski
- 26 Mart Cuma : **Cinuçen Tanrıkorur**
Türk Mûsıkîsinin Târih İçindeki Tekâmülü ve
Garp Mûsıkîsine Tesirleri
- 30 Mart Salı : **Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu**
İrk ve Milliyet Üzerine

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ NİSAN 1982 PROGRAMI

- 2 Nisan Cuma : **Doç. Dr. Ali Haydar Bayat**
Osmanlı Sarayında Sünnet Dügünleri ve
Surnâmeler
- 6 Nisan Salı : **Doç. Dr. Kemâl Erarslan**
Yeseviden Yunus'a
- 9 Nisan Cuma : **Ahmet Kabaklı**
Yahyâ Kemâl'de Devlet-i Ebed Müddet Fikri
- 13 Nisan Salı : **Prof. Dr. Sâlih Tuğ**
Osmanlı İmparatorluğu'nun İnhitat Sebepleri
Üzerinde Bâzı Görüşler
- 16 Nisan Cuma : **Cemil Meriç**
Avrupahılaşma veyâ Batılılaşma
- 20 Nisan Salı : **Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu**
Dîvan Şiirinin Şerhi Üzerine
- 27 Nisan Salı : **Prof. Dr. Erol Güngör**
Saldırganlığın Psikolojisi
- 30 Nisan Cuma : **Doç. Dr. Mustafa Kafalı**
İstanbul'un Türkler Tarafından Fethi

Kubbealtı Neşriyatı :

TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ

İLÂHÎLER

ALİ RIZA ŞENGEL

Neşre Hazırlayan : Yusuf ÖMÜRLÜ

I. Cilt : 500 T.L.

(Rast, Sâzkâr, Pençgâh, Mâhur v.b. makamlarda 103 eser)

II. Cilt : 500 T.L.

(Sûznâk, Nihâvend, Dügâh, Sabâ, Çârgâh v.b. makamlarda
120 eser)

III. Cilt : 600 T.L.

(Uşşak, Beyâtî, Hûzî ve Nevâ makamlarında 112 eser)

IV. Cilt : 600 T.L.

(YENİ ÇIKTI)

(İsfahan, Hüseyinî, Hicaz, Hümâyûn v.b. makamlarda 89 eser)

ANDA Dağıtım

TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ

25. fasikül çıktı

300 eser notası

Her fasikül : 200 T.L.

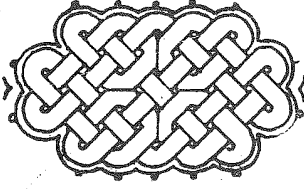
İsteme adresi :

P.K. 107, Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi Nu. : 81

Bayazıt - İstanbul

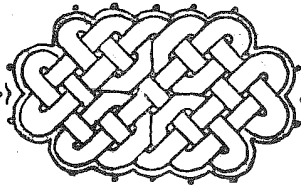
KUBBEALTI NEŞRİYATI

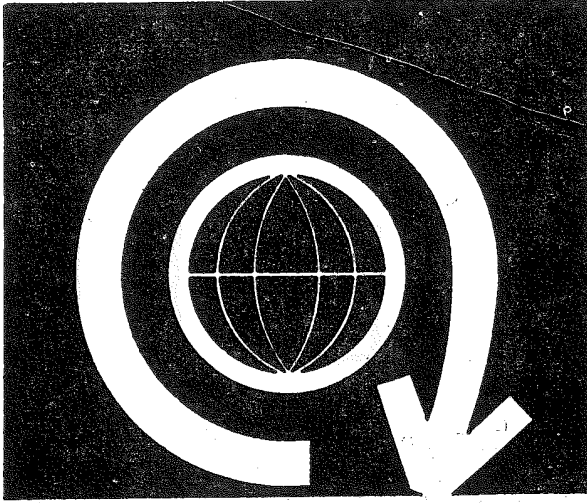
- TÜRKÇENİN SIRLARI
Nihad Sâmî Banarlı (5. baskı) 200 TL.
- ŞİİR VE EDEBİYAT SOHBETLERİ
Nihad Sâmî Banarlı (2. baskı) 300 TL.
- HÂTİRALARLA BAŞBAŞA
Sâmiha Ayverdi 125 TL.
- ORTA-DOĞU ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSÂDÎ
İŞBİRLİĞİ İMKÂNLARI
Prof. Dr. Sabahaddin Zaim 50 TL.
- İYİ VE DOĞRU YAZMA USULLERİ, III
Fevziye Abdullah Tansel 300 TL.
- İLÂHİLER
Ali Rıza Şengel
Neşre Hazırlayan : Yusuf Ömürlü
I. Cilt 500 TL.
II. Cilt 500 TL.
III. Cilt 600 TL.
IV. Cilt 600 TL.
- ÇEŞİTLEME
Prof. Dr. Ayhan Songar 500 TL.
- HAT SAN'ATIMIZ
Muhiddin Serin 500 TL.
- KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI CİLTLERİ
1972 yılı cildi kalmamıştır.
1973 - 1974 - 1975 - 1976 - 1977 - 1978 - 1979 - 1980
yıllarına âit ciltler 500 TL.
1981 yılı cildi 750 TL.

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

(Kubbealtı : 2)

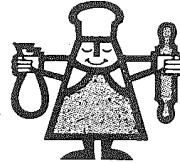

her şeyi ile özel

kalitesi, ambalajı,
mutfağınızdaki yeri ile...

SİNANGİL UNLARI İLE YAPILAN HAMUR İŞLERİNİN DE
ÖZEL BİR TADI, ÖZEL BİR GÖRÜNTÜSÜ VARDIR.

SİNANGİL UNLARI

Adres : Büyükdere Cad.Fargo Han147/3
Zincirlikuyu-İstanbul
P.K. : 56 Levent-İstanbul
telefon : 66 84 50 (5 hat) - 66 33 52
telgraf : Muzafsin - Levent/İstanbul
teleks : 23652 Siho Tr - 23617 Trsm Tr.

**bereket toprağı
işledikçe
artar...**

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Kubbealtı : 4)